

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra psychologie

Bakalářská práce

**Vliv městského a venkovského prostředí na projevy
etnicity u české menšiny v Srbsku**

Alžběta Novotná

© 2009 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma "Vliv městského a venkovského prostředí na projevy etnicity u české menšiny v Srbsku" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29. 4. 2009

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Ing. Petru Kokaislovi, Ph.D. za odborné vedení, podnětné rady a motivaci k terénnímu výzkumu. Mé díky patří i českým krajanům v Srbsku za jejich ochotnou spolupráci a vstřícnost, kterou během mého výzkumu projevili.

Vliv městského a venkovského prostředí na projevy etnicity u české menšiny v Srbsku

Environmental effects of city and countryside on an expression of ethnicity of the Czech minority in Serbia

Souhrn

Práce se zabývá situací českých krajanských komunit Srbsku, přičemž porovnává vliv města a vesnice na jejich stav a na pocit etnické příslušnosti krajanů. Cílem práce je analyzovat vývoj a současný stav českých komunit v srbské vesnici Češko Selo a v hlavním městě Bělehradě, následně situace těchto komunit porovnat a pokud možno nalézt zobecňující charakteristiky působení města a vesnice na jejich fungování.

Obě krajanské komunity jsou porovnávány z hlediska historie, početnosti a demografického vývoje, jazykové situace, spolkového a náboženského života, školství a vazeb na původní vlast.

Práce vychází z terénního výzkumu realizovaného v Srbsku v srpnu 2008 v rámci projektu „Krajané“, přináší proto zcela aktuální a živé informace.

Summary

The work is focused on the situation of Czech communities in Serbia comparing how villages and towns influence their state and ethnic membership. The aim is to analyze the development and current condition of the Czech community in Češko Selo, a Serbian village, and in the capital city Belgrade and consequently to compare their situation as well as to find out generalizing parameters.

Both communities are being compared within history, demography, language, fellowship and religion, education and connection to their native country.

The work is based on the ethnographic investigation realized in Serbia in August 2008 within the frame of the project „Countrymen“ accordingly bringing current information.

Klíčová slova: krajané, vystěhovalectví, etnicita, etnografie, Srbsko, Banát, Bělehrad

Keywords: countrymen, emigration, ethnicity, ethnography, Serbia, Banat, Belgrade

Obsah

1	ÚVOD	3
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	4
3	LITERÁRNÍ REŠERŠE	7
3.1	VYMEZENÍ POJMU „ETNICITA“	7
3.2	DOSAVADNÍ VÝZKUMY ČESKÝCH KRAJANŮ V SRBSKU	8
4	POROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH ASPEKTŮ ČESKÝCH KOMUNIT V SRBSKÝCH OBCÍCH BĚLEHRAD A ČEŠKO SELO	10
4.1	HISTORIE ČESKÉHO OSÍDLENÍ.....	10
4.1.1	Češko Selo	10
4.1.2	Bělehrad	16
4.1.3	Srovnání	18
4.2	STATISTICKÉ ÚDAJE O POČTECH KRAJANŮ	19
4.2.1	Češko Selo	19
4.2.2	Bělehrad	20
4.2.3	Srovnání	21
4.3	JAZYKOVÁ SITUACE	22
4.3.1	Češko Selo	22
4.3.2	Bělehrad	22
4.3.3	Srovnání	23
4.4	VÝVOJ SPOLKOVÉHO ŽIVOTA	24
4.4.1	Češko Selo	24
4.4.2	Bělehrad	25
4.4.3	Srovnání	29
4.5	NÁBOŽENSTVÍ.....	30
4.5.1	Češko Selo	30
4.5.2	Bělehrad	31
4.5.3	Srovnání	31
4.6	ŠKOLSTVÍ.....	33
4.6.1	Češko Selo	33
4.6.2	Bělehrad	35
4.6.3	Srovnání	36
4.7	VZTAHY S ČESKOU REPUBLIKOU	38
4.7.1	Češko Selo	38
4.7.2	Bělehrad	39
4.7.3	Srovnání	40
5	ZÁVĚR	41
6	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	42
7	PŘÍLOHY – FOTOGRAFIE POŘÍZENÉ BĚHEM VÝZKUMU V ROCE 2008	44

1 Úvod

Snad alespoň jednou za život byl každý z nás, Čechů, rozhořčen nad svým jazykem, který i přes všechny své ostatní klady, které by jistě nebylo těžké najít, skrývá jednu velikou nevýhodu – je možné se s ním domluvit pouze a jen v naší malé zemi (samozřejmě tedy i na Slovensku a do jisté míry jsme i schopni pochopit něco málo z jiných slovanských jazyků, na domluvu to však povětšinou nestačí). Jak často závidíme lidem z anglicky mluvících zemí – vždyť ti, sotva vylezou z kolébky, jsou schopni dohodnout se s bezmála polovinou světa (pro jejíž jednu část je to přirozené, druhá se o to léta snaží).

Ale je tomu skutečně tak? Skutečně jsme s naší češtinou v celém světě tak osamocení?

Málokdo ví, že je bez větších problémů možné domluvit se česky na mnoha místech Evropy i mimo ni, kde bychom to možná vůbec nečekali. Na mnohých místech dokonce existují i celé české vesnice, které jako by z oka vypadly těm, které známe z České republiky (nebo které alespoň pamatují naši prarodiče). Z evropských zemí jmenujme například Polsko, Ukrajinu, Moldávii, Rumunsko, Srbsko, Bulharsko, Chorvatsko či Bosnu a Hercegovinu. V různých dobách a za různých okolností sem zamířily početné skupiny Čechů a přinesli si s sebou svůj jazyk a kulturu. Ne všude je situace stejná, zatímco někde najdete téměř výstavní skanzeny češství (Rumunsko), jinde již jen pár příslušníků poslední generace Čechů, jejichž čeština už je od té naší na míle daleko (Bulharsko). Přesto si ani jeden z těchto krajanských ostrůvků nezaslouží, aby zůstal stranou našeho zájmu.

A právě jednou z těchto zemí, coby novým domovem našich krajanů, se zabývá i tato práce. Srbsko, kam obyvatelé českých zemí mířili od první poloviny 19. století, slibovalo našim krajanům příznivější životní podmínky, a díky tomu se zde usadily vcelku početné krajanské komunity, jejichž potomky zde můžeme nalézt dodnes. Češi zde založili vlastní vesnice (či vytvořili významný podíl obyvatelstva ve vesnicích již existujících) a v nemalém počtu se usadili i v některých srbských městech. Ačkoliv v současné době se již nedá mluvit o žádném „etnografickém ráji“, zdejší Češi stále stojí za (o) naši pozornost.

2 Cíl práce a metodika

Cílem práce je analyzovat vývoj a současný stav českých komunit v srbské vesnici Češko Selo a v hlavním městě Bělehradě, následně situace těchto komunit porovnat a pokud možno nalézt zobecňující charakteristiky působení města a vesnice na jejich fungování. Výzkumná otázka tedy zní: *Jak ovlivňuje prostředí města a vesnice vnímání a projevy etnické identity u českých krajanů v Srbsku?*

V rámci této výzkumné otázky budou obě krajanské komunity porovnávány z hlediska historie, početnosti a demografického vývoje, jazykové situace, spolkového a náboženského života, školství a vazeb na původní vlast.

Češko Selo a Bělehrad představují, co se týče (nejen) zkoumání krajanů, dva extrémní póly. Právě díky této skutečnosti byly pro potřebu této práce vybrány tyto obce, coby zástupci absolutních protikladů.

Bělehrad je se svou rozlohou 3 222 km² a 1 576 124 obyvateli¹ největším a nejlidnatějším srbským sídlem, s absolutně nejpočetnější krajanskou komunitou, která však musela čelit největšímu tlaku většiny. Češi tvořili nejvíce 1 % obyvatel Bělehradu (dnes dokonce jen asi 0,027 %!). Naopak Češko Selo je vesnička, která dosáhla vrcholu počtu obyvatel číslem jen o něco málo převyšujícím 200 (v souč. 46)², zato zde Češi vždy byli v absolutní většině (o Českém Selu se dokonce hovoří jako o etnicky homogenním sídle, i když toto označení je nepřesné – ve smíšených manželstvích zde žije i pár Srbů). Zatímco Bělehrad splňuje všechny charakteristiky moderního velkoměsta, Češko Selo je vesnicí, kde se téměř všichni obyvatelé dodnes živí zemědělstvím, kanalizace a elektrická síť zde byly zavedeny až v druhé polovině 20. století, stejně jako asfaltová silnice, která spojuje vesnici s okolním světem.

Všechny ostatní srbské vesnice a města s českým obyvatelstvem jsou umístěny na škále právě mezi těmito dvěma póly.

Tato práce je založena na výsledcích terénního výzkumu, který byl uskutečněn v oblasti jihovýchodního Banátu, kde se nachází většina vesnic a jedno město s českou menšinou, a v Bělehradě. Tento výzkum byl realizován v rámci projektu Krajané, jehož

¹*Territory - basic statistics : City of Belgrade* [online]. Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, 2005 [cit. 2008-11-19]. Dostupný z WWW: <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/en/osn.php?kljuc=10100>.

² *Češko Selo* [online]. Vikipedija, Slobodna enciklopedija, 2007 [cit. 2008-12-28]. Dostupný z WWW: http://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A7%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE_%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%BE >. Jedná se o poslední sčítání lidu v roce 2002, při výzkumu v roce 2008 bylo zjištěno jen 36 stálých obyvatel.

cílem je popsat současný stav krajanských komunit ve všech zemích východní a jihovýchodní Evropy.

Předvýzkum vycházel z kvantitativních dat – především ze statistických údajů o počtu příslušníků české národnosti v různých částech Srbska. Ta pomohla lokalizovat skupiny srbských Čechů a vytvořit představu o jejich velikostech a promíchanosti s většinovou populací. Pro etnografické zkoumání jsou však tyto údaje zcela nedostačující. Podávají sice informace o absolutních počtech Čechů v jednotlivých oblastech, neodpovídají však na otázky, které jsou pro tuto práci mnohem důležitější – nepřinášejí odpovědi na to *proč* se zdejší deklarují jako Češi, *jak* se jejich češství *projevuje* či *co* přesně je *odlišuje* od majoritního obyvatelstva. Z těchto důvodů se samotný výzkum zakládá na metodách kvalitativních.

Kvalitativní přístup umožňuje mnohem hlubší vhled do problému a na rozdíl od přístupu kvantitativního je schopen odhalit i příčiny a důsledky samotného jednání (zde tedy například deklarace sebe sama jako příslušníka českého národa). Možnost zobecnění je však u kvalitativně získaných dat obtížnější.

Nevýhodou kvalitativního výzkumu je i jeho časová a finanční náročnost – ideální technikou etnografického výzkumu je zúčastněné pozorování, při němž by měl badatel mezi zkoumanou populací strávit několik měsíců, ideálně celý rok. To však rámeček této práce neumožňoval, a proto byla zvolena technika pozorování nezúčastněného. Výzkum založený na pozorování zúčastněném se pak nabízí jako logické pokračování a rozšíření výsledků práce stávající.

V rámci nezúčastněné pozorování se autorka snažila do maximální možné míry nasimulovat pozorování zúčastněné – tedy participovat v co nejvyšší míře na každodenním životě krajanů. Díky časové omezenosti (délka výzkumu v jednotlivých oblastech se pohybovala v řádu dní) však bylo nezbytné provádět zásahy v podobě častých otázek po příčině konkrétního jednání či například umělého svolání schůze českého spolku. Sblížení se s informátory a získání jejich důvěry bylo také ztíženo, i tak se však nakonec podařilo.

Pozorování však nebylo jedinou technikou použitou při výzkumu. Důležitá část informací byla získána při nestandardizovaných rozhovorech s jednotlivými krajaný. V tomto rámci přinesla také zajímavá zjištění metoda generačního srovnání, která ukázala aktuální trendy vývoje krajanského života.

Jako doplňková metoda byla použita analýza dokumentů získaných při výzkumu. Za nejdůležitější z nich autorka považuje obecní kroniku obce Češko Selo, která jednak přináší cenné informace o historii i současnosti krajanů, dle intenzity a podrobnosti zápisů se také dá usuzovat o intenzitě krajanského života vůbec. Je také důležitým pramenem pro zkoumání stavu českého jazyka. Kronika samozřejmě nemůže poskytnout kompletní ani zcela objektivní informace, jelikož se však jedná o zdroj

pouze doplňkový, nepředstavuje tento fakt pro výzkum komplikaci. Podobnou funkci plnily také vnitřní zprávy Kulturně-osvětového sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě. Zkoumání byly také podrobeny osobní materiály krajanů (rodokmeny, fotografie, novinové články atd.).

3 Literární rešerše

Úkolem této části práce bude v první řadě objasnit pojem etnicita, který je pro pochopení celé práce klíčový. Východiskem pro tuto analýzu bude kniha *Sociální a kulturní antropologie*³ současného norského antropologa Thomase Hyllanda Eriksena, který se fenoménem etnicity léta zabývá.

Ve druhé části literární rešerše budou zmíněny dosavadní publikované práce o českých krajanech v Srbsku. Na rozdíl od českých vesnic v rumunské části Banátu, které se staly cílem mnoha antropologických výzkumů, krajané v srbském Banátu stáli na okraji badatelského zájmu. V první polovině 20. století psali o krajanech v Srbsku Jan Auerhan⁴ a Josef Matušek⁵, o systematické výzkumy se však ještě nejednalo. První etnografické výzkumy zde proběhly v 60. letech 20. století pod vedením Ivy Heroldové. Výsledky tohoto výzkumu jsou mimo jiné prezentovány v publikaci *Češi v cizině* v rámci kapitoly *Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy*⁶. Na tyto výzkumy navázal až na přelomu 20. a 21. století Václav Štěpánek, jehož poznatky jsou publikovány například v rámci publikace *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou* v kapitole *Mizející menšina: Češi v srbském Banátě*⁷.

Jakékoliv etnografické výzkumy krajanů v Bělehradě však nejsou známy.

3.1 Vymezení pojmu „eticita“

Dle Eriksena je fenomén etnicity nesmírně složitý. Může se projevovat zcela poklidným způsobem v každodenních situacích v podobě náboženských kultů či jiných běžných jevů. Může však být i příčinou konfliktu (což však není případ českých krajanů v Srbsku, jejich soužití s majoritou bylo vždy nekonfliktní).

Eriksen píše, že dnes panuje běžný názor, že etnicita souvisí s „objektivními kulturními rozdíly“ mezi skupinami. Antropologický výzkum etnicity však prokázal, že tento předpoklad je nesprávný. Etnicita je ve skutečnosti nejdůležitější tam, kde jsou si skupiny kulturně blízké a přicházejí pravidelně do styku. Zdá se, že čím podobnější se

³ ERIKSEN, T. H. Etnicita. In *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 315-329.

⁴ AUERHAN, J. Z pamětní knihy Čechů v Abliánu. In *Češi nad dunajskými soutěskami*. Benešov: Sdružení Banát, 2002. s. 19-23.

⁵ MATUŠEK, J. *Češi v jihoslovanských zemích. První přistěhovalci v Českém Sele*. Archivní materiál poskytnutý Maticí Českou v Bele Crkvy při výzkumu v roce 2008.

⁶ HEROLDOVÁ, I. Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy. In *Češi v cizině*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 1998. s. 46-61.

⁷ ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina: Češi v srbském Banátě. In *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2004. s. 38-46.

lidé stávají, tím více lpí na zbývajících odlišnostech. Samotná skutečnost, že dvě skupiny jsou kulturně odlišné, tedy ještě nevytváří etnicitu, nýbrž musí existovat alespoň minimální kontakt mezi příslušníky obou skupin. A toto platí i pro krajanů v Srbsku – pravidelným kontaktem se postupně stírají mnohé rozdíly a na důležitosti tedy nabývají jiné. V momentě, kdy krajané přijaly většinové náboženství (případ Bělehradu), na důležitosti ještě více získal jazyk. Když se pak čeština začala mísit se srbštinou, krajané začali klást ještě větší důraz na společnou historii atd.

Jako znaky kulturní odlišnosti lze v interetnických situacích považovat řadu různých kritérií – fenotyp, jazyk, náboženství či dokonce oděv. Je-li kterýkoliv z těchto znaků vnímán jako indikátor etnické odlišnosti, málo záleží na tom, že „objektivní kulturní rozdíly“ jsou zanedbatelné.

Důležitou stránkou etnicity je i společně sdílená historie, která současně slouží jako původ mýtů, ospravedlňuje nároky na společnou kulturu a zobrazuje etnickou skupinu jako rozšířenou příbuzenskou skupinu.

Ze studií uváděných Eriksenem také vyplývá, že etnicita je relativní a do jisté míry také situační, tedy vyplývá z kontextu. Pokud se má tedy v srbské obci rozhodnout, v jakých jazycích bude probíhat školní výuka, Češi za svou etnickou identitu jasně stojí. Pokud se však řeší otázka osamostatnění Kosova, kategorie „my“ a „oni“ se jasně změní – do skupiny „my“ budou najednou náležet i srbští sousedé, v předchozí situaci příslušníci skupiny „oni“.

3.2 Dosavadní výzkumy českých krajanů v Srbsku

Jak již bylo zmíněno, první publikované články o krajanech v srbském Banátu byly publikovány již v první polovině 20. století. Jan Auerhan a Josef Matušek se v nich věnují zejména nejstarší historii krajanů (příchod do Banátu a zakládání vesnic), k čemuž jim jako hlavní zdroj slouží obecní kroniky. Okrajově zmiňují i současnou situaci, přičemž pozorují zatím pouze minimální kontakt krajanů se srbskou většinou a plné vědomí české identity.

První etnografický výzkum banátských krajanů byl realizován v průběhu 60. a 70. let 20. století českou etnoložkou Ivou Heroldovou v rámci výzkumu vystěhovalectví do celé jihovýchodní Evropy. Heroldová se zabývá motivy vystěhovalectví z Českých zemí právě do této oblasti, které souvisí se snahami Marie Terezie osídlit oblast uprázdněnou po porážce a vyhnání Turků z oblasti v roce 1711 (blíže viz následující kapitola). Čechy se tehdy podílely ze všech rakouských zemí na vystěhovalectví nejvyšším procentem (v roce 1854 dokonce z 90 %). Odcházel sem

hlavně obyvatelé východních Čech, převážně městské obyvatelstvo, řemeslníci a dělníci, ke konci 50. let k nim pak přibyli zedníci, tesaři a krejčí z jižních Čech.

Vliv srbské většiny na krajanskou komunitu považuje Heroldová zatím za relativně nevelký. Příčinou je podle ní nejen rozdílné náboženství, ale i odlišný charakter srbské a české kultury. Jiná situace však byla, pokud šlo o kontakt s německou etnickou skupinou, která byla do konce 2. světové války v Banátu velmi silná. Kontakty mezi českým a německým etnikem, při nichž docházelo k pronikání kulturních prvků od jedné národnosti k druhé, byly dány vedle společného náboženství podobností některých prvků české a německé kultury, danou jejich středoevropským sousedstvím.

Podle Heroldové je vztah krajanů ke staré vlasti, s níž je nepojí žádné příbuzenské svazky, vztahem k zemi, odkud přišli jejich předkové, jejichž jazykem hovoří, jejichž písně zpívají a dodržují některé obyčeje, obřady a slavnosti. Spolužití s domácím obyvatelstvem probíhalo celkem bez obtíží a bez vzájemného útlaku, ve vzájemné izolaci a endogamii, jež byly dány především rozdílným náboženstvím. I tak však Heroldová naznačuje pravděpodobnost a nevyhnutelnost sílení srbského vlivu v budoucnosti.

Výzkumy Václava Štěpánka již vidí posrbšťování krajanů jako nevyhnutelné a nezadržitelné. K nenásilnému posrbšťování podle něj dochází již od 60. let, kdy byla v oblasti zrušena poslední česká škola. Jako výrazný handicap menšinového života v silně katolickém prostředí banátských Čechů také vidí absenci českého kněze. Proces posrbšťování podle něj také podporuje neustálý příliv českého obyvatelstva do města a oslabování českého živlu v etnicky homogennějších vesnicích. Srbština tak postupně proniká do všech sfér menšinového života. Při zachování tohoto trendu Štěpánek odhaduje definitivní vymizení češtiny z oblasti.

Štěpánek však kladně hodnotí obnovení vzájemných vztahů krajanů s Českou republikou, který podle něj může zvrátit dosavadní trend a kladně ovlivnit uchování znalostí českého jazyka a kultury.

4 Porovnání jednotlivých aspektů českých komunit v srbských obcích Bělehrad a Češko Selo

4.1 Historie českého osídlení

4.1.1 Češko Selo

V případě Českého Sela historie českého osídlení plně splývá s historií samotné obce – vesnice byla jako jediná obec v Srbsku založena přímo českými kolonisty.

Kruté začátky v karpatských vrších

Předkové dnešních Čechů usazených v Českém Selu (i v okolních vesnicích) sem přišli z oblastí dnešního rumunského Banátu. Po roce 1718, kdy byla definitivně ukončena nadvláda Osmanské říše, Turci byli z oblasti vyhnáni a Habsburská monarchie získala zpět celé území Banátu, započala plánovaná kolonizace této po Turcích opuštěné a zpustlé oblasti. V padesátých letech zde také byla zformována Banátská vojenská hranice, kterou bylo zapotřebí střežit. Snaha znovu obydlet po Turcích uprázdněnou zem byla ze strany monarchie velmi intenzivní. Kronikář a pamětník z Českého Sela, pan Karel Lexa, říká: „Aby to zde zalidnili, cpali sem kdekoho – Francouze, Angličany, Němce, Čechy, Italy, Slováky, Maďary... Zůstalo však nejvíc Němců a Čechů“. Naplno se kolonizace začala rozvíjet ve 20. letech 19. století. Kolonistům bylo slíbeno osvobození od placení daní a přislíbeny pozemky, obydlí, dobytek, vybavení hospodářství i finanční podpora do začátku.

Jak již bylo naznačeno, těmito výhodami hraničářské služby bylo zlákáno i mnoho Čechů. Ne všude však bylo velkorysým slibům dostáto. Na mnohých místech si nově příchozí museli dokonce sami vykácet dubové pralesy, potýkali se se špatným zásobováním i neznámými nemocemi.

Ve většině vesnic se však během třicátých let situace stabilizovala. Ne však ve vesničce Schoenthal, česky zvané Paňáska. Zde byly životní podmínky zřejmě nejhorší ze všech nově vzniklých osad. Na nově příchozí zde čekala, jak se píše v obecní kronice⁸, „divoká krajina mezi nebetyčnými vrchy, v horách, hustými a temnými lesy

⁸ Češko Selo má vlastní obecní kroniku, která se začala sepisovat v roce 1868. Obsahuje přímá svědectví od roku 1864, kdy její zakladatel do vesnice přišel, údaje z let 1827 – 1963 jsou zapsaným vyprávěním pamětníků. Zpočátku byli kronikáři učitelé, později, po zavření české školy, jsou jejími autory už méně vzdělaní lidé, řemeslníci a zemědělci, což pochopitelně ovlivnilo její formu i obsah. Hlavními tématy se stávají počasí, úroda a různé opravy ve vsi (hlavně opravy kostela), forma je prostší a zajímavé je i sledovat změny v českém jazyce, který se stává stále „kostrbatějším“ a v psané podobě s mnoha

porostlá.“ Slibovaná obydlí také rozhodně neodpovídala očekáváním českých kolonistů – místo zděných domů zde našli pouze jakési prozatímní vlhké zemljanky, v zemi vyhloubené mělké jámy, podle kronikáře „skryše v zemi, krovem a drnem přikryté“. Krajané si navíc měli sami vykácet mohutné stromy, které zde rostly, k čemuž dokonce dostali i příslušné nástroje. Ty však byly často nedostatečné a navíc s nimi většina mužů ani neuměla zacházet – mezi nově příchozími byly převážně řemeslníci (například cvokaři, fajfkáři, jehlaři, havíři, kováři či krejčí). Vesnice byla ke všemu úplně izolovaná – nejbližší město bylo vzdáleno osm hodin chůze (přeprava byla možná pouze pěšky, jelikož cesta k vesnici byla nesjízdná), což téměř znemožňovalo jakékoli zásobování. Navíc krajané – katolíci trpěli tím, že pro ně bylo velmi složité dostat se do kostela, a když už se jim to podařilo, mše byla stejně v jiném jazyce a navíc pravoslavná. A aby útrap nebylo málo, slíbená finanční podpora od vlády byla postupně snižována, až po čtyřech letech zmizela úplně. Úroda byla naprosto mizivá a krajanům „jiného nezbyvalo, než s odevzdáním se do vůle boží buď žítí nebo umřítí“⁹.

Přestože se později z nařízení vlády přikročilo ke stavbě pohodlnějších obydlí, situace krajanů se rok od roku zhoršovala, mnoho z nich zemřelo, část se vrátila do vlasti či odešla jinam. Z původních 61 rodin (které se poté rozrostly na 80) jich po deseti letech zůstalo jen 24.

Krajané neustále žádali o přesídlení na jiné místo, žádná komise však nechtěla uznat ničemnost místních podmínek a krajanům bylo dokonce často vyhrožováno či byli trestáni jako spiklenci – ať už vězením nebo tělesnými tresty¹⁰. Až po deseti letech neúspěšných žádostí k vojenským úřadům o povolení k odchodu konečně schoenthalští získali svolení k přesídlení. Mělo jim být nalezeno úrodnější místo v nížině. Již existující obce však nebyly ochotny je přijmout, krajané se prý ještě nějaký čas potulovali a živili se drobnou prací či dokonce žebrotou ve vzdálenějších obcích¹¹.

Přesídlení a založení nové vesnice

Nakonec byla schoenthalským přidělena půda v katastru obce Jasenovo, pustá polana návrší zvaném Ablian, vzdálená zhruba 6 km od centra celé oblasti Bele Crkvy (tehdy zvané Weisskirchen). Zde všech sto dvacet schoenthalských osadníků

gramatickými chybami, problémy dělaly krajanům hlavně tvrdá a měkká „i“, záměna „ch“ za „h“ a také používání háčků a čárek nad hláskami. Intenzita a podrobnost zápisu se postupem času velmi snížila, často můžeme v kronice najít i několikaleté pauzy. Zajímavostí však je, že kronika se píše dodnes. Její originál bedlivě střeží pan Karel Lexa, kopie je umístěna v místním muzeu.

⁹ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 8.

¹⁰ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 14.

¹¹ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 16.

vybudovalo s vládní pomocí doslova na zelené louce novou vesnici, kterou pojmenovali po vršku, na kterém stojí - Ablian¹². Oficiálně se její vznik datuje na 12. dubna 1837.

Zpočátku sice byla krajanům vybudována pouze provizorní obydlí uplácená z bláta, „podobajíc se spíše doupatům bobrů nebo svišťů“¹³, brzy však byly postaveny už zděné domky, každý s jednou obytnou místností, komorou, chlévem pro dobytek a zahradou. Stavení byla postavena do dvou řad, mezi nimiž, uprostřed osady, byl vyhrazen prostor pro kostel. Vznikly tak dvě ulice a náves a tento charakter si vesnice v podstatě udržela dodnes. Ablianským byla také vyměřena část jasenovských pastvin, v jejichž blízkosti byl, asi půl kilometru ode vsi, také postaven hřbitov, který funguje podnes.

Počet obyvatel začal záhy narůstat, čímž došlo k všeobecnému zhoršení životních podmínek – úroda a dobytek nedokázaly uživit všechny a nedostatek zemědělského náčiní nedovoloval zemědělskou výrobu dále rozšiřovat. Proto místní podali žádost k místním úřadům o pomoc, která také byla vyslyšena, a ablianskí krajané dostali zdarma tažný dobytek, nástroje k orbě a jiné potřebné náčiní, získali také další pozemky, aby mohli rozšířit svá pole a louky k chovu dobytka.

Příchod dalších krajanů

Díky těmto vlnám vládní pomoci a samozřejmě i nesrovnatelně lepším přírodním podmínkám oproti Schoenthalu začal Ablian všeobecně vzkvétat, počet obyvatel narůstal a Ablian se v okolí brzy dostal do všeobecného povědomí. Jako ryze česká vesnice vzbudil zájem u mnoha potulných krajanů i dobrodruhů z Čech. Někteří z nich se sem také vydali a usadili se mezi prvními přistěhovalci¹⁴. Jmenujme alespoň pana Kudláčka, který se snažil oživit společenský život ve vesnici založením hospody v roce 1845. Po jeho odchodu zpět do Čech byla původní hospoda zbourána a nahrazena jinou, větší, ve které byly dokonce tančírny a ložnice. Hospoda vystřídala několik majitelů i cizích nájemníků, všichni však brzy krachují a odcházejí. Zdá se, že pro podnikání toho druhu v Ablianu nebyla a dodnes není úrodná půda – hospodu byste i dnes hledali ve vesnici marně.

¹² Některé sekundární zdroje (např. ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina : Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. 2003, roč. 13, č. 1, s. 3-10.) se zmiňují o tom, že si krajané počeštili název Ablian na „Fabián“, jak se také obec od roku 1921 oficiálně jmenovala. Zdá se však, že tento název se mezi místními nijak zvlášť nevžil – v kronice se nevyskytuje ani jednou, i dnešní starší generace místních Čechů mluví o Českém Selu nejčastěji jako o „Ablianu“, „Fabiján“ použijí velmi zřídka, stejně jako současný název Češko Selo.

¹³ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 21.

¹⁴ MATUŠEK, J. *Češi v jihoslovanských zemích. První přistěhovalci v Českém Sele*. Archivní materiál poskytnutý Maticí Českou v Bele Crkvy při výzkumu v roce 2008.

Jiný nově příchozí do Ablianu, Alois Pokorný, slavil mnohem větší úspěch než pan Kudláček – jeho zásluhou byla ve vesnici založena česká škola (blíže viz kap. *Školství*).

Maďarizace

Na přelomu 19. a 20. století v oblasti nastoupily maďarské úřady a s nimi byly započaty silné maďarizační snahy. Ačkoliv Ablian byl po celou dobu své existence čistě český, v této době se jeho obyvatelé setkávají s krizí etnické identity. Na veřejnosti bylo zakázáno mluvit jinak než maďarsky, obce byly přejmenovávány – Ablian byl v roce 1895 přejmenován na Csehfalva (v překladu Česká ves), a do škol byly nasazováni maďarští učitelé, kteří nahrazovali učitele dosavadní. A právě tito učitelé v obcích často sehráli nejdůležitější roli z hlediska úspěchu maďarizace obyvatel. To byl případ právě Ablianu – velmi oblíbený učitel-Maďar Ferenc Rafacz, který zde působil 21 let, až do roku 1920, se velice dobře sžil s místním obyvatelstvem, což byla patrně příčina toho, proč se při sčítání lidu v roce 1910 přihlásila k maďarské národnosti více než třetina obyvatel, přestože v obci žili pouze etničtí Češi.

Světové války

Velkou ránou pro všechny obyvatele Ablianu – Csehfalvy byla první světová válka. Hned druhý den po jejím vypuknutí zde, v srpnu 1914, rukuje část mužů a další vlny odvodů pokračují i v následujících válečných letech. Za války trpí celá obec obrovským nedostatkem. Státu musel být odevzdán veškerý dobytek i jiný obecní majetek, například i kostelní zvony. Domů z fronty se většina mužů vrací až na samém konci roku 1918, kromě šesti padlých.

Válka však paradoxně měla i jeden kladný důsledek. Ten se týkal kulturního života v obci. Většina obyvatel do této doby téměř nepřekročila hranice vsi či jejího blízkého okolí. Za války se však někteří dostali do ciziny, kde kromě válečného utrpení poznali i kulturu a vzdělanost¹⁵, po které pak zatoužili i doma v Ablianu. Brzy po válce byl založen čtenářský spolek a knihovna, která se těšila čilému zájmu krajanů.

V roce 1921 se oficiálním názvem obce stává „Fabiján“¹⁶. V obecní kronice i ve všeobecném povědomí krajanů však obci zůstává název Ablian.

Již zanedlouho po první světové válce však výrazně ubývá na intenzitě zápisů v místní kronice a do etnografických výzkumů v této oblasti zbývá ještě pár desetiletí, o meziválečné i další historii krajanů máme spíše kusé zmínky. Dle zápisů v kronice,

¹⁵ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 50.

¹⁶ ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina : Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. 2003, roč. 13, č. 1, s. 3-10.

pozdějších výzkumů i dnešního vyprávění krajanů se však zdá, že život ve vesnici se po dlouhá desetiletí ubíral spíše klidným tempem, bez výraznějších změn či dramatických okamžiků. Výjimku samozřejmě tvořila druhá světová válka, soudě podle zápisů kroniky, které se věnují spíše celkové politické situaci v zemi než přímo dění ve vesnici, však nezasáhla obci tak výrazně jako válka předchozí. Během války padli v zajetí dva obyvatelé Ablianu, na konci války bylo dvanáct místních povoláno do Narodně-osvobozenického vojska, z jehož tažení se nevrátili muži tři.

Poválečný vývoj ve znamení úbytku obyvatel

V roce 1946 se vesnice přejmenovává na Češko Selo. Od tohoto roku také začíná veliký odliv obyvatel z vesnice a Češko Selo se stává nejmenší obcí s českým obyvatelstvem v celém jižním Banátu. Až do této doby bylo obyvatelstvo téměř úplně endogamní. Sňatky se uzavíraly převážně uvnitř obce či mezi krajaný z okolních vesnic. To však již nebylo dále možné, příliš mnoho Čechů už v této době pojily příbuzenské svazky. V jedné generaci navíc velmi výrazně převažovaly holčičky. V nedaleké Kruščici i Bele Crkvě, kde také žije početná česká menšina, na tuto dobu nejstarší generace dodnes vzpomíná – „V Ablianu, tam měli holek! Tam byly nejkrásnější“, uslyšíte nejednou. A pan Karel Lexa z Českého Sela vysvětluje: „Tady bylo víc než třicet holek a mužský, tak ti tu byli tři, čtyři!“. Čeští krajané navíc dle vlastních slov nikdy neměli nejmenší problémy se srbskou většinou, ani z důvodů národnostních či náboženských ani jiných, problém nebyl ani v odlišném jazyce – sami češkoselští s trochou nadsázky tvrdí: „jak se narodíme, tak umíme srbsky“. Uzavírání smíšených manželství pro ně tedy v situaci, kdy už bylo velmi těžké najít českého partnera, nepředstavovalo výraznější problém.

I přes neustálý úbytek obyvatel místní krajané nadále zůstali aktivní. V roce 1960 začínají stavět nový obecní dům, který je dokončen v roce 1966. Spíše než pro obecní správu má dům sloužit společenským a kulturním aktivitám – jeho převážnou část tvoří velký sál s jevištěm, dále zde najdeme dvě menší místnosti, hasičský sklad a věž pro pozorování okolí. Podobný ráz si dům zachoval dodnes. Po několik následujících let se zde v zimním období, kdy krajané nebyly neustále zaměstnání prací na poli, hrálo divadlo a pořádaly taneční zábavy. Již v další generaci se však obec potýká s takovým nedostatkem mládeže, že se musí upustit od nacvičování divadelních představení i zábav, udržuje se jen taneční zábava na svatého Jana, patrona místního kostela, na kterou vždy přijíždějí i krajané, kteří se odstěhovali do větších měst v okolí.

Úbytek obyvatel nepolevuje ani v dalších letech a kromě starosti o úrodu se stává tou hlavní starostí, která přidělavá vrásky na čelech zdejších krajanů. Povzdechy nad ním se stávají téměř nejčastějším tématem místní kroniky. Nepomohlo ani postavení

asfaltové silnice, která spojila vesnici s okolním světem a do které byly vkládány velké naděje na udržení a vzkříšení obce.

Současná situace

Dnes ve vesnici nežije ani čtyřicet obyvatel. Většinou se jedná spíše o starší ročníky, mladší odcházejí za prací do měst, hlavně do nedaleké Bele Crkvy či Vršce, pár krajanů dokonce až do České republiky či na Slovensko (v obecním domě dokonce visí plakát slovenské firmy, která nabízela místním pracovní příležitosti), ti by se však dali spočítat na prstech jedné ruky. Před pár lety se zde slavila svatba a následně narození nové obyvateľky – Andělky, důraz, který na tuto událost místní ve svém vyprávění kladou, však svědčí o tom, že se jedná o něco naprosto ojedinělého. Na jedné ruce by se daly spočítat i děti ve vesnici, kteří navíc česky mluví stále méně, jelikož navštěvují srbskou školu a navíc mají většinou srbské matky.

Krajané se zde živí téměř výhradně zemědělstvím – prosperuje zde pšenice a kukuřice, slunečnice (tu prý prodávají na olej), ovoce – hlavně švestky a meruňky, z nichž se pálí oblíbená kořalka (srbský název rakije zde stále není tak rozšířený), samozřejmě chov dobytka a najdeme zde i včelí úly – včelařství je prý v Banátu doménou Čechů. Jednou až dvakrát za týden odjíždějí místní do Bele Crkvy prodávat své plodiny na trh. Zde si i nakoupí pár věcí (v Českém Selu obchod nenajdete), které si nejsou schopni sami obstarat, jinak jsou téměř soběstační. Kdo v létě přijede do vesnice, nabude okamžitě dojmu, že je úplně vyliďněná – v teplých měsících pracují krajané od brzkého rána až do pozdních večerních hodin na svých polích, na ulici nepotkáte „ani živáčka“. Do Bele Crkvy za prací odjíždí v současné době jeden jediný obyvatel, mladík Václav Sloup, zvaný Vacko, jehož snem je odjet za prací do České republiky.

Nechybí tu jen obchod, marně byste tu hledali i hospodu, restauraci, či jiné kulturní zařízení, nefunguje škola, obecní dům chátrá... Vesnici tvoří jen dvě rovnoběžné ulice s příznačnými jmény Jana Husa a Václava Havla a náves s kostelem, obecním domem a budovou bývalé školy, před nimiž vede dlážděný chodník – jediná zpevněná cesta ve vsi, ostatní jsou prašné. Na návsi, která nese jméno T. G. Masaryka, se pasou husy, občas dokonce krávy, jediné živé bytosti, které vás přivítají při příchodu do vesnice.

Havlova ulice se dříve jmenovala Maršála Tita, za Miloševičova režimu byla starostou přejmenována na Padlých bojovníků (Palih boraca), což se mnohým nelíbilo. Místní chtěli ulici přejmenovat a nakonec zvítězil právě návrh „Václav Havel“, přestože mnozí krajané, hlavně ti z okolních obcí, protestovali – Havlova obliba zde klesla v devadesátých letech, když v souvislosti s kosovskou krizí schvaloval bombardování Jugoslávie. Současný starosta, pan Ladislav Tesař, však říká, že politika musí jít

stranou¹⁷, a tak v roce 2005 byla po Václavu Havlovi pojmenována patrně první ulice na světě.

Obecní dům i budova školy dávno neslouží svým původním účelům. Na pódiu v obecním domě, kde se kdysi hrálo divadlo či stála kapela při taneční zábavě, dnes stojí kulečnickový stůl, u kterého se po večerech schází pár příslušníku místní mladší generace nebo dělníků z Bele Crkvy, kteří pracují na různých opravách ve vesnici. K podobné zábavě slouží i další místnost domu, ve které je pingpongový stůl. Nejmenší místnost domu se tváří jako kancelář starosty. Stojí tu mimo jiné počítač s připojením na internet, který byl ve vesnici zaveden v rámci spolupráce s Českou republikou, a knihovna plná hodnotných českých titulů a videokazet s českými filmy. Vrstva prachu všude kolem však svědčí o velmi nepravidelných „úředních hodinách“. I české knihy je ochoten číst málokdo, srbská škola samozřejmě zanechává své stopy.

V jedné místnosti bývalé školy bylo na začátku tisíciletí zřízeno muzeum české kultury. K vidění tu jsou staré zemědělské nástroje, kolovraty, máselnice a jiné domácí náčiní, porcelán, staré knihy, noviny a učebnice, hudební nástroje, kroje a mnoho jiného. Vše střeží obraz maršála Tita, na jehož vládu místní vzpomínají téměř s nostalgií jako na dobu, kdy se jim dařilo nejlépe. V roce 2008 se také ve zbylých prostorách budovy začalo stavět ubytovací zařízení pro návštěvníky obce (čas od času sem zavítá delegace z českého velvyslanectví v Bělehradě nebo České republiky, čeští novináři, výzkumníci či turisté).

Od roku 2000 výrazně posílila spolupráce místních krajanů s Českou republikou (viz kap. *Vztahy s ČR*). Finanční podpora i snaha o výuku českého jazyka obci určitě pozvedá, ani tak se však nezdá, že český živel v Českém Selu čeká dlouhá budoucnost.

4.1.2 Bělehrad

První zprávy o vystěhovalectví do Bělehradu se dochovaly již z třicátých let devatenáctého století. První větší a organizovanější vlna z českých zemí však přichází až po roce 1948. Češi sem tehdy mířili s vidinou snadnějších životních podmínek a lepšího výdělků ve svobodné zemi – Srbsko bylo v té době kromě Ruska jediným samostatným slovanským státem. Po roce 1815 získalo samosprávu v rámci Osmanské říše a od roku 1879 pak získalo plnou samostatnost. Jak se můžeme dočíst v archivu Československé obce v Bělehradě:

¹⁷ JEŽEK, M. *Češi v srbském Banátu* [online]. Krajane.net, 9. 12. 2005 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: < http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/485 >.

„Slunce svobody srbské ozlatilo a ohřálo zastíněné a zakřiknuté duše všech, kteří z tehdejšího Rakousko - Maďarskem ovládaného Československa zavítali do svobodného království šťastnějších bratrů Slovanů – Srbů“¹⁸

Srbové tehdy neměli tolik své inteligence, aby obsadili všechny nově utvořené úřady, školy či průmyslová odvětví, a proto všemožně podporovali české přistěhovalce¹⁹. Zatímco tedy do oblasti Jižního Banátu proudili z Čech hlavně řemeslníci, do Bělehradu (a jiných větších srbských měst) přicházeli odborníci z všemožných oborů.

Dle dobových pramenů brzy nebylo jediného vědeckého nebo průmyslového oboru, v němž by důležitou pozici nezastával Čech²⁰. Češi působili v mlynářském a lihovarnickém průmyslu, v pivovarnictví, přicházeli lékaři a učitelé (zásluhou Čechů vzniklo i několik škol) a Bělehrad také lákal mnoho českých živnostníků, z nichž nejpočetněji byli zastoupeni krejčí, obuvníci, zámečníci, truhláři, zahradníci a hudebníci. Významní byli i čeští řezníci a uzenáři (příjmení nejvěhlasnějšího z nich – Bohumila Rosůlka se prý ve své době dokonce stalo synonymem slova „uzenář“²¹).

Po roce 1878 přichází z Čech do Bělehradu v souvislosti se stavbou silnice a železnice řada stavitelů a řemeslníků. V roce 1910 otevírá Pražská úvěrní banka svou filiálku i v Bělehradě, což znamená další větší příliv Čechů, opět zejména inteligence. Příliv krajanů do Bělehradu pak dále trvá během celé první poloviny 20. století. V době okupace Československa během 2. světové války zde také našli útočiště uprchlíci, převážně židovského původu.

Za zmínku stojí také jakýsi československý fenomén z doby komunistické totality. V Československu tehdy působil mnoho jugoslávských pracovníků, zvláště stavitelů, za které se mnohé Češky v sedmdesátých a osmdesátých letech ochotně provdávaly a následně s nimi odcházely jak do Bělehradu, tak ostatních částí Srbska.

Situace krajanů po jejich příchodu do Bělehradu a během celého 20. století je dále popsána v kapitole *Vývoj spolkového života*. Spolkový život totiž sehrál v životě zdejší krajanové komunity velmi důležitou roli a dlouhou dobu se s ním dokonce téměř překrýval.

Dnes jsou bělehradští krajané téměř úplně asimilováni se srbskou většinou. Čistě české manželství by se zde patrně hledalo marně, stejně jako rodina, kde by se mluvilo česky. České kořeny mají na každodenní život vliv naprosto minimální až žádný, snad kromě členů českých spolků, kteří se čas od času sejdou se svými krajany a při debatách v srbštině se snaží na své předky nezapomenout.

¹⁸ *Devátá výroční zpráva Československé obce v Bělehradě z roku 1927/1928*. Archivní dokument spolku.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ *Krajané v Srbsku a Bělehradě*. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

²¹ Tamtéž.

4.1.3 Srovnání

Dá se říci, že motivace prvních Čechů stěhujících se do Srbska – ať už na venkov nebo do města, byla v zásadě podobná. Hlavním lákadlem byla v obou případech vidina lepších životních podmínek (ekonomických i sociálních). V případě vystěhovalců do měst však kromě naděje na snadnější živobytí hrála důležitou roli i myšlenka svobody (tedy žití ve svobodném státě), čímž se krajané směřující na venkov v takové míře nezabývali. To by mohlo být způsobeno rozdílným sociálním složením českých migrantů mířících do města či na venkov. Zatímco do venkovských (tehdy ještě neobydlených) oblastí mířili hlavně řemeslníci, velká města byla cílem spíše inteligence – odborníků z všemožných oborů a podnikatelů.

Situace krajanů ihned po jejich příchodu i v dalších letech byla ve městě a na vesnici diametrálně odlišná. Jak vyplývá z výše uvedeného, krajané v pohraničí museli několik let doslova bojovat o holý život (mnozí z nich marně), neměli naprosto žádné zázemí – nejenže si sami museli postavit obydlí a založit hospodářství, museli vybudovat i celou vesnici, na samém počátku navíc v neuvěřitelně nehostinných přírodních podmínkách, mnohdy trpěli hladem nebo strachem z něj.

Situace krajanů ve městě také pochopitelně nebyla zcela jednoduchá – všichni zde začínali od nuly, v neznámém prostředí, kde se mluvilo cizí řečí, vyznávalo se cizí náboženství a jediná síť, na kterou by se krajané mohli obrátit, byla tvořena právě jimi, lidmi stejně vykořeněnými. I zde se krajané museli vehementně snažit o uhájení své existence, o zápasu o holý život se však v tomto kontextu hovořit nedá. Jednalo se hlavně o nalezení zaměstnání či vhodných podmínek k podnikání a poté svého místa ve společnosti. A ani to podle dostupných pramenů nebylo pro krajany tak „tvrdým oříškem“.

I po překonání překážek spojených s novým začátkem v cizí zemi se život krajanů- měšťanů a venkovanů ubíral naprosto jiným směrem. Na vesnici zůstala primární starostí obživa, jejíž zajištění nebylo nikdy jisté, zatímco díky zázemí města zde krajané brzy začínali rozvíjet svou kulturu, založili školu a spolek a uvědoměle pečovali o svou etnickou identitu. Jelikož však byli obklopeni srbskou většinou v mnohem větší míře než krajané na venkově, jejich asimilace začala dříve a byla rychlejší.

Co je však pro krajany v Bělehradě i v Banátu typické, je kolektivní historická paměť – krajané si přivlastňují společnou historii, jejíž vědomí je stále poměrně silné.

4.2 Statistické údaje o počtech krajanů

4.2.1 Češko Selo

Jak bylo výše zmíněno, zakládání obce se účastnilo celkem 24 rodin, které dohromady čítaly 120 osadníků. Brzy po založení obce se vidina hospodářského růstu projevila i na porodnosti v obci – jen v prvních dvou letech po založení se v obci narodilo devět dětí²². Nárůst obyvatel pokračoval i nadále, do sčítání lidu v roce 1869 se počet obyvatel zvýšil na 155²³. Při sčítání v roce 1910 už bylo ablianských 210, tehdy jich patrně bylo úplně nejvíce. Při tomto sčítání byl zjištěn zajímavý jev, který byl již naznačen výše – 72 obyvatel se tehdy přihlásilo k maďarské národnosti, ačkoliv ve vesnici žili jen etničtí Češi²⁴. V té době se z Jana Mokráčka stal János Mokracsek, z Karla Šperla Karoly Sperl, z Františka Ferencz, z Josefa József či Antonína Antal²⁵. Po připojení Banátu k Jugoslávii se však většina krajanů přihlásila zpět k české národnosti.

Již v roce 1937, po oslavách stoletého výročí založení obce, místní kronikář vyjadřuje skepsi k vývoji počtu obyvatel: „Mnoho rodin se odstěhovalo do okresního města Bílej Crkvi, neb zde bez pozemků žítí nemožno“²⁶. Odliv obyvatel zesílil po druhé světové válce a pokračuje dodnes. Při posledním sčítání lidu v roce 2002 má vesnice pouze 46 obyvatel (viz tabulka).

Aby místní zoufalou situaci zachránili, přišli dokonce s nápadem, že by se do vesnice mohli přestěhovat Češi z rumunské vesničky Rovensko, se kterou Češko Selo spolupracovalo. Rovenští by obydleli prázdné chalupy a dostali by i svá políčka. Podle starosty, pana Ladislava Tesaře, měli obyvatelé Rovenska o přesídlení do úrodnějšího Srbska zájem, administrativa s tím spojená by však byla tak náročná, že se stěhování odložilo a většina krajanů z Rovenska se nakonec vrátila zpět do České republiky.

Dnes je obyvatel již tak málo, že jsou schopni vyjmenovat všechny své sousedy z paměti – paní Margita Sloupová vypočítává obyvatele vesnice chalupu po chalupě, až se dostane ke smutnému číslu 36. Obydlených je prý pouze 12 stavení. A nic nenavědčuje tomu, že by se situace mohla zlepšit.

²² ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina : Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. 2003, roč. 13, č. 1, s. 3-10.

²³ ŠEMBERA, A. V. *Mnoho je-li Čechů, Moravanů a Slováků*. Časopis Muzea Království Českého. 1876. s. 393.

²⁴ ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina : Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. 2003, roč. 13, č. 1, s. 3-10.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 73.

Rok	Počet obyvatel
1948	193
1953	179
1961	63
1971	118
1981	86
1991	58
2002	46

Tab. 1: Vývoj počtu obyvatel Českého Sela po druhé světové válce²⁷

Deklarovaná národnost	Počet obyvatel
Česká	39
Srbská	6
Maďarská	1

Tab. 2: Národnostní složení Českého Sela dle sčítání lidu v r. 2002²⁸

4.2.2 Bělehrad

Od počátku českého vystěhovalectví do Srbska v 50. letech 19. století až přibližně do počátku 30. let 20. století počet krajanů v Bělehradě s menšími výkyvy narůstá. Tehdy zde žilo 2 600 Čechů z celkových 242 000 obyvatel²⁹ (tedy přibližně 1 %). Ve 30. letech však přílivu do Srbska zabránila ochrana trhu práce v souvislosti s hospodářskou krizí a počet krajanů začíná klesat, a to nejen vymíráním a asimilací, ale i návraty těch, kteří se zde nedokázali existenčně zabezpečit³⁰. Tento pokles pokračuje i po 2. světové válce a trvá dodnes. Přesné počty krajanů za poslední čtyři sčítání lidu jsou uvedeny v následující tabulce (pro zajímavost i s počty Slováků).

Dnes se k české národnosti hlásí stále méně obyvatel Bělehradu, i většina členů krajanových spolků se již dnes prohlašuje za Srby, i když třeba českého původu. Počet krajanů ovládajících aktivně český jazyk bude pravděpodobně ještě o poznání nižší. Dá se říci, že míra asimilace je dnes už téměř, ne-li úplně, stoprocentní.

²⁷ *Češko Selo* [online]. Wikipedija, Slobodna enciklopedija, 2007 [cit. 2008-12-28]. Dostupný z WWW: <http://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A7%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE_%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%BE>.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ *Vývoj spolkového života v Bělehradě*. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

³⁰ *Krajané v Srbsku a Bělehradě*. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

Rok	Češi	Slováci
1971	993	3676
1981	822	3318
1991	563	1013
2002	422	2199

Zdroj: Republički zavod za statistiku, Republika Srbija

4.2.3 Srovnání

Trend vývoje počtu českých krajanů v Srbsku je tedy na vesnici i ve městě stejný – výrazně klesající. Ve městě český živel vyhlazuje bezprostřední asimilace, která se dnes již zdá být nezadržitelná. K poklesu počtu krajanů na vesnici k tomu navíc výrazně přispívá jejich stěhování za prací a sňatkem do měst, kde následně také asimilují (pokud se tak už nestalo předtím) a ke svým kořenům se vracejí váhavě.

4.3 Jazyková situace

4.3.1 Češko Selo

Jelikož v Českém Selu dodnes tvoří většinu obyvatel Češi, dochovala se zde čeština v nejméně formě nejen z celého srbského Banátu, ale i Srbska. Stále zde existují stavení, ve kterých se běžně hovoří česky, alespoň ta, kde žije jen starší generace. Jedině zde máte dokonce šanci zaslechnout téměř dokonalé „ř“, i když na řeči je jinak jasně znát silný srbský přízvuk. Mnohá slova byla nahrazena slovy srbskými (např. *muzej* místo *muzeum*) nebo dokonce německými (*tepich* místo *koberec*), aniž by si to kdokoliv z místních uvědomil. Výjimkou však ani nejsou české archaické výrazy, které si místní uchovali po svých předcích (např. *krchov* místo *hřbitov*).

Bohužel i tento „skanzen češství“, jak Češko Selo dnes vcelku výstižně označují některá česká média, však pomalu stíhá fenomén tolik typický pro všechna srbská sídla s českým obyvatelstvem – pozvolné, ale nezadržitelné míchání Čechů se srbskou většinou. Ačkoliv zde stále najdeme i pár příslušníků mladší generace, kteří mají čistě český původ, jejich životním partnerem je téměř vždy Srb(ka). V jejich domácnostech se pak hovoří buď oběma jazyky (pokud žije pohromadě víc generací) nebo jen srbsky. Děti češtině většinou rozumí, mluvit však neumí nebo nechtějí.

Svou roli sehrává i absence české školy, která zde byla zrušena již na počátku sedmdesátých let (viz kap. *Školství*) a českého kněze.

4.3.2 Bělehrad

V Bělehradě je situace českého jazyka ještě o něco komplikovanější. Zdejší krajané češtinu v běžné komunikaci již téměř vůbec nepoužívají. Smíšená manželství se zde začala objevovat ještě dříve, dříve ukončila svou činnost i česká škola a český jazyk se téměř přestal předávat dále. Čistě česká rodina by se zde hledala marně nebo alespoň velice dlouho.

Část příslušníků starší generace (většinou poslední absolventi české školy) je stále schopna téměř plynně hovořit česky, sice se silným srbským přízvukem, zato stále velice kultivovaně. Při setkání s návštěvou z České republiky je pár krajanů s českého spolku vést dlouhé a velice duchaplné rozhovory v češtině, po odchodu hostů však všichni raději přejdou na srbsčinu. Však se také srbsky hovoří i při veškerých setkáních krajaňských spolků – velká část jejich členů, ačkoliv se stále deklarují jako Češi, už češtině ani nerozumí, natož aby byla schopna ji používat ve spontánním rozhovoru

s přáteli. I veškeré materiály, které spolky vydávají (viz kap. *Vývoj spolkové činnosti*) jsou samozřejmě v srbštině.

Čeština v Bělehradě se patrně již brzy stane raritou.

4.3.3 Srovnání

Zdá se, že český jazyk v Srbsku má svůj osud již téměř zpečetěn, a to jak na vesnici, tak ve městě. Na vesnici je sice ještě možné češtinu zaslechnout v domácnostech či na ulici, ale i to se stává již spíše výjimkou. Smíšená manželství, nepřítomnost české výuky i jakýchkoliv jiných českých institucí (vyjma spolků, na něž se však přenáší jazyková situace jednotlivců) vykonala své. Nezdá se, že by v globálním měřítku existovala možnost záchrany.

4.4 Vývoj spolkového života

4.4.1 Češko Selo

Jelikož Češko Selo bylo založeno jako etnicky homogenní sídlo, jeho obyvatelé nepociťovali strach o svou etnickou identitu a potřebu vymezovat se vůči majoritě tak, jak tomu bylo ve větších obcích. Spolkový život zde proto nikdy nehrál výraznější roli.

První spolek zde byl založen krátce po první světové válce. Cílem spolku však nebylo udržovat etnickou identitu krajanů, nýbrž uspokojit jejich kulturní potřeby. Tehdy se jednalo o čtenářský spolek, jehož založení bylo vyvoláno potřebami, které někteří krajané pocítili po návratu z války – „Mladší občané okusili cizí chleba ve světě a zkusili cizí vzdělanost“³¹. Spolek měl i svou strukturu, byl organizován do dvou výborů a měl na svém počátku patnáct členů, kteří jeho činnost financovali pravidelnými ročními příspěvky. V roce 1922 byla spolkem zřízena i Národní knihovna a čítárna. O další činnosti tohoto spolku však nejsou dostupné žádné další informace – nezmiňuje se o něm ani obecní kronika, ani jiné sekundární zdroje ani samotní krajané ve svých vyprávěních, z čehož se dá usuzovat, že jeho působení nijak zásadně neovlivnilo život v obci a časem zanikl.

Zatímco v okolních obcích se krajané začali velmi brzy organizovat do českých spolků (například v Bele Crkvě vznikla Česká beseda již v roce 1922), obyvatelé Českého Sela do spolkové činnosti nic netlačilo a vlastní Českou besedu si založili až v roce 2001. Zdá se, že hlavním motivem k tomu byla potřeba existence formálního právního subjektu, aby bylo možné (či jednodušší) podávat žádosti na českou ambasádu o finanční podporu. Formálně Česká beseda spadá pod Matici českou v Bele Crkvě, většinu žádostí však podává sama za sebe, s představiteli Matice se prý členové Besedy scházejí sotva jednou do roka. Na život v obci vznik Besedy neměl podle všeho výrazný vliv (samozřejmě až na získané peněžní dary). Vedení Besedy, které má pět členů, téměř splývá s vedením obce (předseda Besedy je místostarosta obce, starosta je pokladníkem Besedy atd.) i s obecním kostelním výborem. Mezi krajany navíc byla výrazná pospolitost a schopnost společné činnosti již dávno před založením spolku.

³¹ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 50.

4.4.2 Bělehrad

První pokusy o založení spolku

První krajané, kteří do Bělehradu přišli, byli pochopitelně plně zaujati starostmi o uhájení své vlastní existence, na zakládání nějakých spolků tehdy nikdo neměl ani pomyslení. Postupem času, kdy se prvně příchozí alespoň zčásti uchytili a nově příchozích Čechů přibývalo, potřeba sdružování začala nabývat na intenzitě. Od šedesátých let 19. století bělehradští Češi pěstují čilé vzájemné styky, schůzky (například v dodnes existujícím hostinci U Bajlonů), které byly zpočátku spíše nahodilé, se stávají stále pravidelnějšími, a odtud už je jen krůček ke vzniku prvního českého spolku. Ten je zřízen v roce 1868 a nazván Česká beseda. Ačkoliv měl přes sedmdesát členů a zpočátku se zdárně rozvíjel, byl o devět let později úředně rozpuštěn (v souvislosti s protesty rakousko–uherského velvyslanectví proti uspořádání Husovy oslavy³²).

Druhý pokus o založení českého spolku je zaznamenán v roce 1883. I tehdy však úřady činily potíže a založení bylo odsunuto (důvodem mohl být mylný výklad slova „beseda“, besedovat srbsky znamená vést debaty, také politické).

„Český zábavní spolek Lumír“ – zlom ve spolkovém životě

V roce 1885 konečně bez větších problémů vzniká Český zábavní spolek Lumír. Mezi jeho hlavní aktivity v následujících letech patřila četná divadelní představení, včetně loutkových (která tvořila i hlavní zdroj příjmů spolku), spolek založil knihovnu, která se v následujících letech stále rozrůstala, odebíral české časopisy (např. „Lumír“, „Ruch“, „Květy“ či „Národní listy“), členové často pořádali zábavy a plesy (například svatováclavské posvícení nebo na oslavu Mikuláše, Silvestra či masopustu), které se těšily, stejně jako divadelní představení, velké pozornosti i u Srbů. Organizovaly se i četné výlety do bělehradského okolí a později i ojedinele do Čech. Oslavovaly se památky Jana Husa, Jana Amose Komenského, Wolfganga Amadea Mozarta, Karla Havlíčka Borovského nebo třeba narozeniny T. G. Masaryka, pořádaly se přednášky. Spolek se navíc těšil z návštěv řady známých Čechů, jako například cestovatele Emila Holuba, spisovatele Josefa Holečka, později i Eduarda Beneše a mnohých dalších. Ačkoliv se Lumír ve svém názvu označoval jako „zábavní spolek“, jeho aktivity v mnohém přesahovaly hranice pouhé zábavy svých členů – nemalé byly i jeho dobročinné aktivity, zaměřené například na pomoc chudým krajanům (v Srbsku i mimo něj), obětím živelných pohrom (např. povodně, jak v Srbsku tak v Čechách), na školské

³² *Vývoj spolkového života v Bělehradě*. Archivní dokument spolu Československá obec v Bělehradě, 1933.

účely (včetně škol v Čechách i školy J. A. Komenského ve Vídni)³³ či později na pomoc československým vojákům raněným za první světové války. I přes občasné drobné neshody je tehdejší aktivita českých krajanů obdivuhodná.

Vznik konkurenčního spolku

V roce 1907 vzniká v Bělehradě druhý český spolek – Osvěta, který shromažďuje levicově smýšlející Čechy. Jelikož slovo „osvěta“ v srbsčině znamená mstu, byl spolek ještě téhož roku přejmenován a nazván Havlíček. Tehdy v Bělehradě pomalu ubývá české inteligence (jak úmrtím, tak odchodem zpět do vlasti či dále na východ), naopak z Čech stále přicházejí řemeslníci a dělníci, jimž je o hodně bližší Havlíček než Lumír. Havlíček tak na sebe na čas strhává převážnou část krajanského spolkového života. Když však Pražská úvěrní banka v roce 1910 otevírá v Bělehradě svou filiálku, znamená to příliv nové české inteligence a tím i posílení spolku Lumír.

Krise za první světové války a následné znovuožití spolkového života

Za první světové války však spolkový život úplně zaniká. Krátce po válce ovšem oba spolky znovuožívají a v roce 1919 se slučují ve spolek Československá obec. Tato jednota však neměla dlouhého trvání, již po roce ze spolku vystupují někteří řemeslníci a zakládají vlastní spolek Řemeslnicko-dělnická jednota, v roce 1927 pak přejímá název předválečného dělnického spolku a nazývá se Česká beseda Havlíček.

Z dobových seznamů členů těchto spolků vyplývá, že členství v nich bylo téměř výhradně mužskou záležitostí. To ovšem neznamená, že se ženy spolkového života neúčastnily, naopak. V roce 1923 vzniká Dámské komité, o rok později přejmenované na Sdružení československých žen, jehož hlavním cílem je podpora a péče o československou mládež. Mezi jejich pravidelné aktivity patřila například každoroční vánoční nadílka, pořádání maškarních plesů a koncertů nebo tzv. polévková akce, kdy členky vždy v zimních měsících zajišťovaly pro školní mládež každodenní porci teplé polévky, aby tak předešly nemocím z prochladnutí. Sdružení se stává důležitým partnerem Československé obce, udržuje kontakty i s ostatními srbskými ženskými spolky a sehraje také důležitou roli při vzniku české školy.

Československý dům – zlatý věk krajanského života

Velikým problémem Československé obce byl nedostatek spolkových místností. Členové se scházeli postupně v několika hostincích či hotelech a toto neustálé stěhování mělo pochopitelně za důsledek omezování činností spolku. Ve dvacátých letech se tedy prioritou číslo jedna stalo nalezení vlastních místností. Jelikož se s absencí prostoru

³³ JŮZA, V. *Pětadvacetiletí Českého zábavního spolku Lumír v Bělehradě*. Bělehrad: nákladem spolku. 1910.

potýkala i tehdy vznikající československá škola, začal spolek usilovat o postavení českého domu, který by se stal centrem krajanského života. Úspěch se dostavil o několik let později – 28. října 1928 byl s velkou pompou v centru Bělehradu otevřen Československý dům. Jeho stavba byla financována jak z peněz spolku, tak díky štědré podpoře zámožných krajanů a československého velvyslanectví. Jednalo se o třípatrovou budovu, do jejíhož přízemí se nastěhovala sama Obec, první a druhé patro bylo vyhrazeno pro školu a ve třetím patře byly byty pro učitele.

Otevření nové budovy odstartovalo zlatou éru krajanského života v Bělehradě. Ve velkém sále domu se pořádala, divadelní představení, hudební večery, několikrát do roka se zde konaly plesy a maškarní bály, které byly velmi populární po celém Bělehradě. Také knihovna se několikanásobně rozrostla. V této době krajané velmi intenzivně pěstovali tradice českého národního života.³⁴

30. až 90. léta – krize střídá krizi

Ve třicátých letech však do života spolku zasáhla hospodářská krize, která s sebou přinesla i krizi spolkového života. Na čas byla dokonce zastavena činnost divadelního odboru a pěveckého kroužku a hlavní cíl snažení Obce se omezil na činnost české školy. Ačkoliv dříve bylo samozřejmostí, že každý nově příchozí krajan se přihlásil k některému spolku (členství bylo bráno téměř jako určitá krajanská morální povinnost), byl teď ve spolku (jakémkoliv) organizován jen zlomek krajanů.

Druhá světová válka představovala další ránu. Činnost spolků i školy byla přerušena, dům byl zabaven Němci, kteří zde provozovali německou školu.

Československá obec obnovila činnost krátce po konci války a zprvu se zdálo, že bude možné plynule navázat na aktivity z předválečných let. Netrvalo však dlouho a bylo zřejmé, že vývoj poválečné Evropy zasáhne i do života českých krajanů v Bělehradě³⁵. Až do roku 1960 pracovalo sice sdružení relativně beze změny, ale členů i peněz stále ubývalo. V roce 1964 muselo svou činnost ukončit Sdružení československých žen. V témže roce se Československá obec přejmenovala na Kulturně-osvětové sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě a pod tímto názvem spolek existuje dodnes, ačkoliv v současné době je to název lehce zavádějící – mezi členy není již Slovák ani jeden.

Největší rána však přišla v roce 1966 – budova Československého domu byla znárodněna a Sdružení bylo ponecháno pouze první patro. Členů a tím i peněz však bylo stále méně, takže v roce 1980, kdy finance došly téměř úplně, Sdružení patro pronajalo

³⁴ STEJSKALOVÁ, M. *Češi v Bělehradě žijí už přes 150 let* [online]. Krajane.net, 27. 4. 2007 [cit. 2008-11-06]. Dostupný z WWW: <http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/932>.

³⁵ Tamtéž.

a ponechalo si k užívání pouze jednu místnost. Většina spolkového majetku byla darována krajanům v nedaleké Bele Crkvě nebo chorvatském městě Daruvar.

Mohlo by se zdát, že Sdružení už si sáhlo až na samotné dno, nicméně ještě větší útlum znamenala devadesátá léta, kdy už se členové scházeli jen za účelem konverzace, jiné aktivity nevyvíjeli.

Nové tisíciletí a nové naděje

Na začátku nového tisíciletí však dochází opět k oživení. Členů začalo opět lehce přibývat (v současnosti jich je 58) a opět se obnovily mnohé aktivity spolku. V roce 2006 také Sdružení požádalo o restituci Československého domu. Členové se scházejí každé dva týdny, při této příležitosti mnohdy znějí zajímavé přednášky (například o významných českých i srbských osobnostech, o české zemi, českých zvycích nebo české kuchyni), pořádá se „pivo o páté“ a mnohé zábavy, například mikulášská, při které si krajané dávají i drobné dárky (ačkoliv mikulášská tradice v Srbsku vůbec není). Členové sdružení také sestavují publikace a informační brožury – o vlastní historii, o významných českých osobnostech nebo českých svátcích, a pořádají výstavy. Velikou akcí byla oslava stodvacátého výročí založení spolku, která byla doprovázena rozsáhlou výstavou o jeho historii a hojně navštívena významnými osobnostmi, krajanzy z jiných částí Srbska i zástupci důležitých bělehradských médií.

Veškerá aktivita spolku je však financována pouze samotnými členy, ačkoliv česká vláda v současnosti české krajanzy v Srbsku vcelku štědře podporuje. K získání grantu je však zapotřebí odevzdat podrobně rozpracované projekty, k jejichž zpracovávání nemají členové chuť a raději se spokojí s vlastními zdroji.

Přestože většinu členů představují starší ročníky, vstoupilo do Sdružení za poslední dobu i několik mladých lidí. I když příjmení větší části členů jsou již srbská, většina z nich se ke svým českým kořenům stále hlásí. Neveselou skutečností však zůstává fakt, že na všech akcích spolku se již hovoří výhradně srbsky, češtinu ovládá už jen zlomek členů, převážně posledních absolventů české školy, neboť čistě české rodiny se ztrácejí. „Češi se mezi sebou brali do druhé světové války, pak se to začalo míchat. Můj táta je taky Srb, máma je čistá Češka, ale doma jsme mluvili jen srbsky“, říká paní Milena Bodrožič, členka spolku, a její příběh není žádnou výjimkou.

Spolek přátel Jugoslávců, Čechů a Slováků

Kromě spolku Kulturně-osvětové sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě, jehož tradice trvá již přes sto dvacet let, zde funguje od roku 1991 ještě jedna krajanská organizace – Spolek přátel Jugoslávců, Čechů a Slováků, asi největší spolek tohoto

druhu v Srbsku, v současnosti má okolo pěti set členů. Na rozdíl od Kulturně-osvětového sdružení, jehož členové se vesměs považují za potomky českých přistěhovalců, jsou však členové ve velké většině Srbové bez českých kořenů. Aktivita spolku je poměrně rozsáhlá, a to i díky pomoci, kterou Spolek přátelství, narozdíl od Kulturně-osvětového sdružení, získává od ministerstva zahraničních věcí ČR. Vedení spolku pořádá ve spolupráci s bělehradskou univerzitou přednášky, pořádají se dotované výlety do České republiky, slaví se různá výročí důležitých událostí z české historie, konají se plesy atd. Vlastní místnosti však spolek nemá, členové se scházejí většinou jednou za měsíc v restauraci.

4.4.3 Srovnání

Vývoj krajanského spolkového života velice dobře demonstruje výraznou odlišnost v postavení české identity ve městě a na vesnici. V Bělehradě byli a jsou Češi nejpočetněji zastoupeni, avšak jejich podíl na celkovém počtu obyvatel je nejmenší. Druhým extrémem je Češko Selo, kde je Čechů sice početně téměř nejméně, avšak tvoří většinu (ostatní vesnice s českým obyvatelstvem sice takto homogenní nejsou, Češi v nich však většinou tvoří významný podíl obyvatel). Proto krajané z Českého Sela neměli přes sto padesát let potřebu organizovat se za účelem uhájení své identity a zakládat národní spolek – jednoduše nepocíťovali ohrožení ze strany majority. Nakonec i založení České besedy v Českém Sele v roce 2001 bylo spíše motivováno praktickými důsledky než snahou o obranu a udržení svých kořenů.

Opačným případem je Bělehrad, kde byl tlak většiny nevyhnutelný a obrovský a kde sdružení krajanů v národním spolku byl tedy patrně jediný způsob, jak si identitu uchovat. Potřeba založit spolek se u bělehradských krajanů objevila velice brzy a jeho rozvoj mnozí považovali za prioritu, jelikož byl v jistém smyslu ukazatel národní soudržnosti. Vývoj krajanského spolkového života v Bělehradě jde tedy ruku v ruce s celkovou situací zdejší krajanské komunity – jeho rozvoj značí rozkvět krajanství celkově, zatímco úpadek jasně vypovídá o stále slabších vazbách na vlast a o krizi až změně etnické identity.

4.5 Náboženství

4.5.1 Češko Selo

Víra vždy byla a do velké míry stále je v Českém Selu důležitým faktorem, který udržuje soudržnost krajanů. Místní si dodnes udrželi katolickou víru svých předků, i když pro mladší ročníky už zdaleka neznamená tolik, co pro jejich rodiče a prarodiče.

Brzy po založení obce byl postaven dům, jehož jedna místnost sloužila jako skromná kaple – byl zde pouze oltář, zvonice byla před domem (druhá místnost sloužila k vyučování). V roce 1901 se obyvatelům s velkou slávou podařilo dokončit stavbu kostela, která byla financována z darů od věřících (podle jmen v kronice se nejednalo pouze o české krajaný). Kostel byl vysvěcen svatému Janu Nepomuckému. Od té doby se zde stalo posvícení na sv. Jana nejdůležitější církevní i společenskou slávou z celého roku. Dodnes se zde vždy koná bohoslužba, po které následuje procesí od kostela ke kapličce s Panenkou Marií (kaplička stojí pod vesnicí a sošku Panny Marie krajanům nedávno věnovala česká novinářka) a následně hostina s taneční zábavou. Posvícení se každý rok těší neutuchajícímu zájmu krajanů i z okolních vesnic (podle místních se schází i dvě stě lidí), a stejně tak se většina obyvatel Českého Sela účastní posvícení na počest patrona kostela v sousedních vesnicích.

Bohužel zde však chybí český katolický kněz – ten současný je Maďar, který se sice při mších snaží číst evangelium a odříkávat motlitby česky, což ovšem lze bohužel poznat jen při velké fantazii. Kázání jsou pak v srbštině. Pod belocrkvanskou farnost, kam Češko Selo spadá, navíc spadají ještě další vesnice, takže zde kněz slouží mši pouze dvakrát do měsíce, těch zbylých se ujímá pan Karel Lexa, který ovšem vysvěcený duchovní není. Od roku 1975 také nefungují varhany, takže zpěv v kostele vázne. Nedělní mši prý dnes pravidelně navštěvuje okolo patnácti lidí, opět hlavně starší lidé. Dlužno však říci, že místní kostel je opravdu v perfektním stavu, jakým se u nás může chlubit málokterý kostel. Díky podpoře české vlády byl nedávno opraven a o jeho interiér se krajané opravdu vzorně starají.

Všechny katolické svátky krajané důsledně slaví a stále udržují mnoho českých zvyků, které se s nimi pojí. Například na Vánoce se peče cukroví (oblíbené jsou podobně jako u nás například vanilkové rohlíčky), zdobí se stromeček, na Štědrý den se dodržuje půst a na štědrovečerním stole, na kterém musí být celkem devět pokrmů, nesmí chybět ryba. Stejně jako u nás nesmí od štědrovečerní tabule nikdo vstát, aby se celá rodina za rok opět sešla v plné sestavě. Představa Ježíška je tu však odlišná od té naší. „Kristkindl“, jak mu tu po německém vzoru říkají, není batole v jesličkách, které nosí dárky, aniž by ho kdo viděl. Naopak se s ním (čili otcem nebo sousedem

v převleku) všichni setkají, děti mu zaspívají, řeknou básničku nebo se pomodlí, za což od něj pod stromeček dostanou dárky. Stále se tu drží i svatý Mikuláš, který naděluje sladkosti v podobném kostýmu jako u nás, jen bez čerta a anděla. Velmi významným svátkem jsou samozřejmě i Velikonoce (zde označovány také jako Červené svátky), pomlázku však místní neznají, tu nahrazují voňavkou, kterou děti stříkají po starších lidech. Velikonoční koledy se ale zpívají i tady. Z dalších důležitých svátků zmiňme například svátky svatého Petra a Pavla, svatou Marii nebo již zmíněného svatého Jana.

4.5.2 Bělehrad

V oblasti vyznání můžeme pozorovat velké rozdíly mezi krajany, kteří přišli na srbský venkov, a krajany bělehradskými. Zatímco pro prvně zmíněné bylo katolické náboženství, které si přinesli z vlasti, důležitým sebeidentifikačním prvkem, který výrazně podporoval krajanskou soudržnost a pomáhal v nelehké situaci příchodu do cizí země, u Čechů, kteří přišli do Bělehradu, nesehrála katolická víra žádnou výraznější roli. Naopak se velmi brzy ukázala jako spíše nepraktická – v Bělehradě tehdy nebyly katolické kostely, pro katolíky tedy nebylo možné nechat pokřtít narozené dítě, nechat se oddat či jen zajít na mši. Většina bělehradských Čechů tedy brzy přešla na pravoslavnou víru. Úsměvně zní vyprávění pana Petroviče o „praktických pozitivěch“ tohoto přechodu: „Pro nás děti to byla báječná věc – oficiálně jsme byli pravoslavní, ale babička s dědečkem stále udržovali katolické tradice, takže jsme měli svatého Mikuláše, jedny Vánoce, pak druhé Vánoce, to bylo pěkné.“

Dnes jsou krajané či jejich potomci buď pravoslavní nebo bez vyznání a náboženství v běžném životě většinou nesehrává výraznější roli.

4.5.3 Srovnání

Co se týče víry a její důležitosti v běžném životě se rozdíly mezi srbským městem a vesnicí příliš neliší od rozdílné role víry ve městě a na vesnici v České republice. Odklon od víry je do jisté míry patrný v obou případech, nicméně na vesnici náboženství zaujímá stále mnohem důležitější postavení než ve městě. Pravidelné návštěvy kostela jsou pro obyvatele vesnice mnohem samozřejmější než je tomu u měšťanů, na vesnici se o poznání déle drží mnoho náboženských tradic a zvyklostí s nimi spojených. Obecně se dá konstatovat, že náboženství hraje v životě lidí na vesnici mnohem výraznější roli než ve městě, kde můžeme vysledovat mnohem výraznější odklon od víry, kterou nahradily jiné hodnoty.

Příklon k náboženskému směru ve městě a na vesnici koreluje s mírou asimilace. Zatímco na vesnici si krajané stále udrželi víru svých předků – katolickou, krajanům v Bělehradě (i jiných městech), netrvalo dlouho a podlehli tlaku většiny – přešli na pravoslaví a mnozí z nich časem až k ateismu.

4.6 Školství

4.6.1 Češko Selo

„Jen když budou peníze“

Prvních deset let po založení obce vyrůstala mládež ve vesnici úplně bez vzdělání. Potřebu založit školu pro své potomky neměli starší téměř vůbec. Tehdejší většinový názor je výstižně definován v obecní kronice: „Když i já jsem bez školy vyrostl a jsem živ, tak také můžou mé děti bez ní vyrůst a dobře živý bejt, jen když budou mít peníze! A basta! Učení a umění není tomu nic platné, kdo nemá žoldy“³⁷. Rodiče především viděli své děti mnohem radši u domácích prací, na poli nebo při pastvě dobytka. Kdyby své děti poslali do školy, přišli by o posily při hospodaření.

Konečně škola

Jak však bylo výše zmíněno, zanedlouho po svém založení začal Ablian lákat dobrodruhy z Čech, a takto se sem v roce 1846 z okolí Čáslavi dostal i Alois Pokorný, bývalý student filosofie, který se rozhodl v Ablianu zůstat a přišel s nápadem zřídit zde školu. Požádal ablianské, aby vyřídili povolení úřadů a slíbil, že se o zbytek postará sám. Prostor pro školní místnosti však nebyl, s čímž však ve svých plánech počítal také – podle jeho představy by se výuka přesouvala každý den či týden z domku do domku. Ablianští nakonec na tento nápad přistoupili, a deset let po založení obce, v roce 1847, se začalo ve vesnici vyučovat v českém jazyce.

Po čase také byla vybudována budova, která sloužila současně jako škola a kaple v jednom.

V roce 1883 však českého učitele vystřídal učitel maďarský a škola přešla pod státní kontrolu. Druhý maďarský učitel, který do vesnice přišel roku 1899, výrazně přispěl k maďarizaci místních obyvatel, ačkoliv jen dočasné (viz kap. *Statistické údaje o počtech krajanů*).

V roce 1900 byla dostavěna samostatná budova školy, která po několika rekonstrukcích stojí dodnes, i když svému původnímu účelu již neslouží.

Do roku 1920 funguje škola více-méně bez problémů, od této doby se však ve škole často střídají učitelé, několikrát se žáci dokonce octli na nějaký čas úplně bez učitele, což mělo za důsledek výrazné zhoršení kvality výuky a zaostávání žáku v probrané látce.

³⁷ *Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868*. V soukromém držení v Českém Selu. s. 31.

Definitivní konec

I přes tyto překážky škola dále fungovala, v roce 1971 však musela být zrušena pro nedostatek žáků – v tomto roce jich bylo pouhých šest. Ti poté docházeli do nedaleké Crvene Crkvy nebo o něco vzdálenější Bele Crkvy. Plnohodnotná výuka v českém ani jazyce jiném už v obci nebyla nikdy obnovena. I tak se v Českém Sele se udržela česká škola vůbec nejdéle ze všech obcí s českým obyvatelstvem.

Po zrušení české školy do vesnice dlouhá léta český učitel ani nedojížděl. To se změnilo na konci devadesátých let, kdy česká ambasáda začala do oblasti posílat učitelku českého jazyka, ta však dojížděla z Bělehradu jen o víkendech.

Český učitel v Českém Selu

Situace se výrazněji změnila až v roce 2001. Tehdy je sem z České republiky vyslán mladý učitel Roman Grossman, jehož stopa se nesmazatelně otiskla do života místní české komunity. Zpočátku bydlel v Bele Crkvě a do Českého Sela pouze dojížděl, po neshodách s Maticí českou se však do vesnice přestěhoval. Podle jeho slov se „místní lidé o něco snažili a já měl dobrý pocit, že má snaha není zbytečná“³⁸. Místní dodnes hrdě ukazují na kanape v obecním domě se slovy „tady spal Roman“.

Ačkoliv žáků nebylo mnoho, Grossman zde po tři roky intenzivně učil děti český jazyk, role učitele však pro něj nebyla rolí jedinou. Snažil se i o celkové pozvednutí zdejší české komunity, kromě peněz z ministerstva sháněl i sponzorské příspěvky. Pomohl místním sehnat peníze na sekačky trávy či malotraktor, na opravu školy a fotbalového hřiště a inicioval založení fotbalového klubu.³⁹ Ten však nedlouho po jeho odchodu svojí činnost pro nedostatek hráčů ukončil, nicméně oficiálně je FK Ablian stále registrovaný. Podpořil zdejší krajany i při zřizování muzea, zorganizoval výlet do České republiky spojený s divadelním festivalem, uspořádal v Českém Selu jakousi „školu v přírodě“ pro děti i z okolních vesnic, které se účastnili i jiní čeští učitelé. Nejtalentovanější žačce, Kristině Tesařové, dokonce pomohl zařídit stipendium na gymnáziu v Hradci Králové, kde dívka s výborným prospěchem a ohromným elánem studuje dodnes.

Bohužel jeho neshody s Maticí českou neustaly ani po jeho přesídlení do Českého Sela, a tak po třech letech činnosti jižní Banát opustil⁴⁰.

Po jeho odchodu se u krajanů vystřídal ještě další tři učitelky, žádná však nevydržela tak dlouho a nepodařilo se jí tak dobře sžít s místní komunitou. V současné době už krajané v Srbsku českého učitel nemají a veliká knihovna v budově bývalé

³⁸ GROSSMAN, R. V *Českém Selu* [online]. Reflex.cz. 2007 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.reflex.cz/Clanek28560.html>>.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

školy, plná českých písanek, čítanek a jiných kvalitních a poutavých českých učebnic, leží ladem. Do oblasti sice dojíždí učitel češtiny, který působí v rumunské části Banátu, nicméně jeho návštěvy nejsou tak intenzivní, aby mohly zastavit posrbšťování krajanů.

4.6.2 Bělehrad

Počátky snah o vyučování v mateřštině

Již první příchozí krajané si od počátku silně uvědomovali potřebu výuky svých dětí v mateřském jazyce. Ta zpočátku probíhala privátně – u některé rodiny se sešlo více dětí českých krajanů, z čehož se postupem času vyvinula jakási laická – volná škola⁴¹. Po ukončení balkánských válek v roce 1912 začaly představy o škole nabývat na konkrétnějších rozměrech. K získání finančních prostředků se pořádaly sbírky, krajané našli vhodné prostory v srbské škole a získali potřebná povolení. Na podzim měla být česká škola slavnostně zahájena, příchod první světové války však vše zmařil.

První skutečná škola

V roce 1921 ustavila Československá obec zvláštní výbor, který měl mít na starosti zřízení české školy. Ta byla otevřena v roce 1923 v prostorách bývalé nemocnice. Výuku zajišťovala česká učitelka vyslaná československou vládou. Zpočátku se jednalo pouze o jednotřídku, již po prvním roce však byla rozdělena na třídy dvě. Byl také ustaven výbor pro postavení české školy. Plány na vlastní školní budovu se brzy spojily s plány Československé obce na postavení Českého domu.

Prosperitě školy tehdy velice pomáhalo Sdružení československých žen, které pomáhalo například při zajišťování školních pomůcek. Finančně školu podporovalo ministerstvo školství a národní osvěty Československa formou pravidelných ročních příspěvků.

Od roku 1924 škola pořádala i každoroční veřejné kurzy češtiny, které se těšily velkému zájmu i ze srbských řad.

Konečně ve vlastních místnostech

Když byla v roce 1928 dokončena stavba Československého domu, škola se definitivně stěhuje do vlastních prostor. Současně přibývá třetí třída a škola odted' nese název Trojtřídní obecná škola Masarykova. O pár let později se dále dělí na školu obecnou a vyšší školu lidovou.

⁴¹ *Ze školní kroniky*. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

Škola se těšila zájmu žáků a kvalita výuky se dala plně srovnat se školami srbskými, ba dokonce, jak říká krajan a jeden z posledních absolventů školy Vuk Petrovič, se žáci naučili ještě více a poté, co ve vyšších ročnících přešli do školy srbské, neměli nejmenší problémy (v české škole se vyučoval i srbský jazyk a jiné srbské národní předměty, například historie).

Definitivní zánik školy a smutná současnost

V roce 1950 však přichází nová učitelka z Chorvatského Daruvaru, s jejíž příchodem se, opět podle slov pana Petroviče, snižuje kvalita výuky a mnozí žáci přecházejí do srbských škol. V roce 1960 se ke studiu zapsalo pouhých deset dětí a škola byla definitivně uzavřena.

Od té doby až dodnes krajané v Bělehradě nemají žádnou možnost výuky českého jazyka ani formou placených kurzů, narozdíl od krajanů v Banátu, kam česká vláda učitele češtiny vysílá. To se samozřejmě projevuje na znalosti českého jazyka – ten tu ovládá skutečně jen zlomek krajanů, buď posledních absolventů české školy nebo žen, které vyrůstaly v Československu a do Srbska (tehdy Jugoslávie) se provdaly v době komunismu. Mladá generace až na výjimky česky nemluví vůbec.

4.6.3 Srovnání

Míra důležitosti, kterou krajané bezprostředně po svém příchodu do Srbska přikládali zřízení výuky v českém jazyce, se ve městě a na vesnici diametrálně odlišovala, což přímo souviselo s existenční situací krajanů.

Na vesnici, kde bylo hlavní starostí krajanů uchovat si svou holou existenci a naplnit žaludky svých dětí, se zřízení školy zdálo naprosto irelevantní. Každá další ruka, která přiložila ruku k dílu, se zdála nepostradatelná. Krajané v Českém Selu a okolí navíc sami většinou pocházeli z ne zcela vzdělaného prostředí a ke vzdělání tudíž neměli příliš rozvinutý vztah. Konkrétně v Českém Selu došlo ke zřízení české školy z podnětu jediného člověka – intelektuála, který do vesnice později přišel, a můžeme se jen dohadovat, jak by se české školství vyvíjelo, kdyby se ve vesnici neusídlil.

Přesně opačná situace byla v Bělehradě, kde si krajané nutnost zavedení výuky v českém jazyce uvědomovali již od počátku jejich usazení zde a také na zřízení české školy velice uvědoměle a organizovaně pracovali. To se brzy dokonce stalo hlavní prioritou krajanického snažení.

V Českém Selu však nakonec bylo organizované vyučování v mateřštině zavedeno dokonce dříve než v Bělehradě a nutno podotknout, že i zde se poté krajané všemožně snažili, aby jejich děti o českou výuku nepřišli.

Bělehrad i Češko Selo, stejně jako ostatní srbské sídla s českou výukou, se však po určité době začaly potýkat s podobnými problémy – s nedostatkem žáků i českých učitelů, a škola musela být zavřena. V Bělehradě na počátku šedesátých let, v Českém Selu o deset let později (zde se škola udržela nejdéle v celém Srbsku). Ani v jednom případě už nebyla nikdy otevřena.

Do banátských vesnic od začátku nového tisíciletí proudí systematická pomoc z České republiky, jejímž cílem je uchovat zde český živel a v jejímž rámci do této oblasti přišel i učitel českého jazyka. Zpočátku se zdálo, že tento typ pomoci padne na úrodnou půdu, po odchodu prvního učitele se však už žádný další s místní českou komunitou tolik nesžil, zájem o češtinu poklesl a dnes už se zdá, že nepravidelné návštěvy učitele češtiny z rumunského Banátu nemohou situaci zlepšit.

Jelikož záchrana češtví v Bělehradě se zdá být téměř nemožná, pomoc ze strany České republiky je minimální a učitel sem vyslán nebyl, proto zde výuka českého jazyka nebyla od šedesátých let nikdy obnovena a nezdá se, že se tak v budoucnu stane.

4.7 Vztahy s Českou republikou

4.7.1 Češko Selo

Novodobé kontakty Českého Sela s Českou republikou byly navázány na začátku osmdesátých let, kdy si tehdejší český velvyslanec při cestě za českými krajany v Rumunsku všiml odbočky do vesnice a tak ji vlastně náhodou „objevil“. Finanční podpora sem proudí od devadesátých let, intenzivní vzájemná spolupráce však začala až na počátku nového tisíciletí, po příchodu již zmíněného učitele češtiny Romana Grossmana, který se později stal i koordinátorem česko-srbské spolupráce.

Od roku 2001 je Češko Selo podporováno Královéhradeckým krajem. Od tohoto roku pomáhá krajanům farní charita v Třebechovicích pod Orebem z výtěžků svých sbírek – umožnila například 40 dětem ze Srbska (a tedy i Českého Sela) dvoutýdenní návštěvu České republiky a v roce 2003 dvěma dívkám dvoutýdenní studium na Biskupském gymnáziu v Hradci Králové⁴².

V roce 2003 se začalo plánovat navázání partnerství mezi českou obcí Čermná nad Orlicí a srbskými obcemi Kruščicí a Českým Selem, které bylo stvrzeno v roce 2004 podepsáním deklarace o vzájemné spolupráci, která by se měla týkat oblastí školství a tělovýchovy, veřejné správy, zdravotnictví a humanitární pomoci, hospodářství a kultury. Konkrétní finanční pomoc pak mířila například na opravu budovy školy a obecního domu, podporu fotbalového týmu a zřízení fotbalového hřiště, nákup zemědělského náčiní či zavedení internetového připojení do vesnice. Krajané z Českého Sela jsou také velice hrdí na mladičku Kristýnu Tesařovou, která získala od Královéhradeckého kraje stipendium a od roku 2006 úspěšně studuje na Biskupském gymnáziu v Hradci Králové. S nostalgií také vzpomínají na výlet do Čermné a hrdě ukazují pořízené fotografie.

Ve vesnici je na první pohled patrné, že krajané v Českém Selu si podpory z Česka hledí a snaží se jí svědomitě využít, jak to jen jde. S jejím rozsahem jsou také spokojeni, v podstatě říkají, že oč si požádají, to také dostanou.

V Českém Selu se kořeny krajanů stále projevují jednoznačně nejvíce v celém Srbsku. Na svou češtinu a udržování českých tradic můžou být zdejší Češi hrdí. Kromě všeho, co bylo výše popsáno, se zde dodnes udržela i česká kuchyně, i když samozřejmě obohacená o srbské pochoutky. Buchty, koláče nebo knedlíky (a to hlavně ty sladké, švestkové, podávané se smaženou strouhankou a polévané domácím mlékem) tu mají

⁴² *Tisková konference* [online]. Královéhradecký kraj, 2004 [cit. 2008-12-28]. Dostupný z: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/>>.

skutečně výtečné. Bohužel se však zdá, že za pár let už tu zde nebude nikdo, kdo by je mohl uvařit.

4.7.2 Bělehrad

Od začátku nového tisíciletí výrazně sílí podpora krajských komunit v Srbsku ze strany České republiky. Co se týče přímo Bělehradu, týkají se tyto finanční injekce jen Spolku přátel Čechů, Slováků a Jugoslávců, který tyto dotace používá například na organizaci výletů do České republiky (těch se však můžou účastnit i členové druhého spolku, což také rádi dělají).

Jak již bylo výše zmíněno, členové Kulturně-osvětového sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě financují veškerou svou aktivitu z vlastních zdrojů, ne však proto, že by jim Česká Republika snad nebyla ochotna peníze poskytnout, ale spíše kvůli neochotě členů trávit dlouhé hodiny nad podrobným plánováním a zpracováváním projektů, na které by měly granty směřovat. Členové Sdružení považují spolek spíše za privátní organizaci a raději než časem stráveným nad zdoluhavými žádostmi o grant se o prosperitu spolku přičiní přímo svou osobou (například zajímavou přednáškou, sepsáním publikace, členským příspěvkem nebo „jen“ upečením buchty na setkání) či prostě posedí s ostatními krajanů nad „pivem o páté“.

Výše zmíněné buchty se při setkáních krajanů těší velké oblibě, nicméně nějaké další stopy pozůstatků české kuchyně bychom v té každodenní srbské hledali asi marně. Přesto se krajané snaží udržet si povědomí o kulinářských zvycích svých předků – „Já jsem měla přednášku o českých jídlech“, chlubí se dokonce paní Milena Bodrožič, členka Kulturně-osvětového sdružení, a dodává: „Když je svatý Josef, tak si vaříme párky s hořčicí, pečeme buchty, já přinesu bábovku“. Dárek z Česka, který ji nejvíce potěšil a který si dokonce již předem vyprosila, byla právě Kremžská hořčice. Prostřednictvím jídla také vysvětluje jeden z hlavních rozdílů mezi krajanů, kteří jsou členy Kulturně-osvětového sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě, a členy Spolku přátel Jugoslávců, Čechů a Slováků: „Oni nejsou Češi, jim nemůžete říct, co je pardubický perník, jim to nic neříká.“

Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že vztah bělehradských krajanů (či jejich potomků) k vlasti jejich předků je veskrze kladný a snaží se vazby na ní všemožně udržet. Co si ale myslí o samotných Češích, tedy těch „českých“? Slova paní Bodrožič jsou smutná: „My jsme byli bratři. Když byl zavřený Havel, jen u nás se hrály jeho hry, nikde víc. Sbírali jsme peníze pro Olgu Havlovou, když on byl zavřený. V Bělehradě se také první hrál Kohout. Takže jsme byli jako bratři. A teď už nejsme, teď už vás

nemáme rádi. Když bylo to bombardování a Havel řekl „no jó...“⁴³. A přitom když do Československa v roce '68 přišli Rusové, tak jsme Čechy, kteří sem přišli, všemožně podporovali. Já mám spoustu známých v Čechách, a když nám se to stalo, nikdo nám nenapsal ani slovo. Když teď někdo přijde, už to není taková láska, je to distance.“

Kéž se nám podaří obnovit ztracenou důvěru u našich srbských krajanů dříve, než těmi krajany definitivně přestanou být.

4.7.3 Srovnání

Jak již bylo naznačeno v kapitole *Školství*, krajské vesnice jsou cílem české rozvojové pomoci v mnohem větší míře než Bělehrad. Banátští krajané jsou také mnohem aktivnější ve vypracovávání projektů a podávání žádostí o finanční podporu a v jejím následném využívání. Na to krajanům v Bělehradě chybí chuť, navíc žijí v mnohem větším finančním dostatku a nejsou tedy k žádostem o příspěvky tlačeni nouzí. V tomto smyslu je tedy vztah krajanů a jejich původní vlasti o dost těsnější.

Bělehradští krajané však mnohem uvědoměleji a s větším zájmem udržují znalosti o původní české kultuře a historii.

Individuální kontakty s Českou republikou jsou v malé míře patrné jak ve městě tak na vesnici. Znalost konkrétních příbuzenských vztahů v ČR však nebyly vysledovány nikde (myšleno z hlediska původu, nikoliv příbuzných nedávno do ČR přestěhovaných, např. za prací).

⁴³ Jedná se o bombardování Bělehradu letadly NATO v roce 1999 jako reakce na kosovský konflikt. Václav Havel toto bombardování schvaloval, čímž si rozhněval velkou část krajanů (zejména bělehradských).

5 Závěr

Ačkoliv krajanské komunity ve venkovských oblastech Banátu a v hlavním městě Bělehradě charakterizuje odlišný vývoj, současný trend je podobný jak ve vesnici tak ve městě. Český živel je postupně vytlačován srbským a jeho udržení je v dlouhodobější perspektivě málo pravděpodobné. Pocit české identity je patrný téměř výhradně u starších generací, mladší se již cítí mnohem více jako Srbové než jako Češi.

Ve městě byly asimilační procesy započaty mnohem dříve než na vesnici, jelikož zde Češi tvořili relativně malou skupinu a byli od počátku obklopeni majoritou. Uchování českého jazyka a zvyků bylo proto mnohem obtížnější, jelikož ovlivňování srbskou většinou bylo nasnadě. Pocit ohrožení vlastní identity však vedl k mnohem uvědomělejší péči o krajanský život. České spolky a školství bylo pro krajany prioritou a snaha vychovávat děti v českém duchu byla mnohem cílenější. Tento trend však byl již převálcován, česká menšina tlaku většiny podlehla téměř plně.

Na vesnici se český jazyk, kultura a vědomí českého původu drželo mnohem déle v relativně čisté podobě. Češi zde žili ve vcelku izolovaných společenstvích a jejich kontakty se srbským obyvatelstvem nebyly každodenního charakteru. I po zintenzivnění uzavírání smíšených sňatků zde Češi tvořili (a stále tvoří) relativně výrazný podíl obyvatelstva. Krajany žijící ve smíšených manželstvích však již dnes nenutí žádné praktické ani emocionální důvody k výchově svých dětí v českém jazyce.

Tomuto trendu vymírání českého ducha může do jisté míry zabránit znovuoživení kontaktů s Českou republikou. I ty mají však odlišný charakter ve městě a na vesnici. Krajané v Bělehradě staví do centra svého zájmu znovupoznání české historie a tradic. Vše však bohužel probíhá v srbském jazyce. Banátští krajané využívají zejména finanční a materiální pomoci České republiky. Jelikož je však nutné podávat veškeré žádosti o financování různých projektů v českém jazyce, může se i toto stát motivem pro obnovení zájmu o český jazyk.

I přesto je však realističtější považovat české krajany v Srbsku za spíše „ohrožený druh“. V Bělehradě už pocit příslušnosti k českému národu téměř neexistuje, členové spolků svým členstvím spíše vyjadřují vědomí původu svých předků než vědomí původu vlastního. V Banátu je pak pravděpodobnost vymizení české identity dle autorky otázkou maximálně dvou generací.

6 Seznam literatury a pramenů

AUERHAN, J. Z pamětní knihy Čechů v Abliánu. In SVOBODA, J. *Češi nad dunajskými soutěskami*. Benešov: Sdružení Banát, 2002. 58 s.

Češko Selo [online]. Wikipedija, Slobodna enciklopedija, 2007 [cit. 2008-12-28]. Dostupný z: <http://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A7%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE_%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%BE>.

Devátá výroční zpráva Československé obce v Bělehradě z roku 1927/1928. Archivní dokument spolku.

ERIKSEN, T. H. Etnicita. In *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 315-329.

GROSSMAN, R. *V Českém Selu* [online]. Reflex.cz. 2007 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z: <<http://www.reflex.cz/Clanek28560.html>>.

HEROLDOVÁ, I. Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy. In BROUČEK, S. *Češi v cizině*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1993. s. 46-61.

JEŽEK, M. *Češi v srbském Banátu* [online]. Krajane.net, 9. 12. 2005 [cit. 2008-12-27]. Dostupný z: <http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/485>.

JÚZA, V. *Pěťadvacetiletí Českého záabavního spolku Lumír v Bělehradě*. Bělehrad: nákladem spolku. 1910.

Krajané v Srbsku a Bělehradě. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

MATUŠEK, J. *Češi v jihoslovanských zemích. První přistěhovalci v Českém Sele*. Archivní materiál poskytnutý Maticí Českou v Bele Crkvě při výzkumu v roce 2008.

Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... léta páně 1868. V soukromém držení v Českém Selu. 101 s.

STEJSKALOVÁ, M. *Češi v Bělehradě žijí už přes 150 let* [online]. Krajane.net, 2007 [cit. 2008-11-06]. Dostupný z: <http://krajane.radio.cz/cs/article_detail/932>.

ŠEMBERA, A. V. *Mnoho je-li Čechů, Moravanů a Slováků*. Časopis Muzea Království Českého. 1876.

ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina: Češi v srbském Banátě. In DIENSTBIER, J. *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2004. s. 38-46.

ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina: Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. 2003, roč. 13, č. 1, s. 3-10.

Territory - basic statistics: City of Belgrade [online]. Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, 2005 [cit. 2008-11-19]. Dostupný z: <<http://webrzs.stat.gov.rs/axd/en/osn.php?kljuc=10100/>>.

Tisková konference [online]. Královéhradecký kraj, 2004 [cit. 2008-12-28]. Dostupný z: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/>>.

Vývoj spolkového života v Bělehradě. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

Ze školní kroniky. Archivní dokument spolku Československá obec v Bělehradě, 1933.

7 Přílohy – fotografie pořízené během výzkumu v roce 2008

Do asfaltové silnice, která spojila Češko Selo s okolním světem, byly vkládány velké naděje na udržení a vzkříšení obce. Ty však bohužel nebyly naplněny.

Manželé Lexovi z Českého Sela na svou vnučku Annu Milicu nepromluví jinak než česky. Nanyňka, jak jí babička říká, však tvrdošjně reaguje v srbské řeči a občas se dokonce babičky srbsky zeptá: „Babi, proč na mě mluvíš tak divně?“ Lexovi se však nevzdají.

Kostel svatého Jana Nepomuckého na návsi v Českém Selu krajané udržují v perfektním stavu. Mše se zde však koná jen dvakrát do měsíce, navíc lánanou česko-srbštinou místního maďarského kněze. Roku 1975 utichly i místní varhany a lavice při mši už také nebývají zdaleka plné.

Mnoho stavení v Českém Selu jsou už celá léta neobydlená a chátrají. Jejich počet dokonce začíná pomalu převyšovat počet těch obydlených – jich je v současné době už pouze 12. Paní Margita Sloupová vyslovila to, čeho se obává většina krajanů: „Až my umřeme, Česko Selo asi přestane existovat.“

Proti pojmenování ulice po Václavu Havlovi v Českém Selu mnozí krajané, hlavně ti z okolních obcí, protestovali – Havlova obliba zde klesla v devadesátých letech, když v souvislosti s kosovskou krizí schvaloval bombardování Jugoslávie. Současný starosta, pan Ladislav Tesař, však říká, že politika musí jít stranou, a tak v roce 2005 byla po Václavu Havlovi pojmenována patrně první ulice na světě.

Ulice v Českém Selu jsou prašné. Častěji než krajany, kteří tráví většinu dne při práci na svém hospodářství, možná potkáte husy nebo dokonce krávy.

Včelařství je prý v srbském Banátu doménou Čechů. Nejedna zahrada v Českém Selu i okolních vesnicích je posetá řadami barevných úlů. Pan Eduard Lexa z včelího žihadla strach nemá – dostal jich už za život tolik, že je jeho tělo prý schopno vytvořit si protilátky.

Krajané v Českém Selu si vytvořili v jedné z místností bývalé školy muzeum české kultury. K vidění tu jsou staré zemědělské nástroje, kolovraty, máselnice a jiné domácí náčiní, porcelán, staré knihy, noviny a učebnice, hudební nástroje, kroje a mnoho jiného.

Setkání českých výzkumníků s bělehradskými krajany ve spolkové místnosti Kulturně-osvětového sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě. Pan Branislav Škarka (v červeném tričku) jakoby z oka vypadl svému pradědečkovi, který byl jedním ze zakladatelů spolku. Dnes by mu však už nerozuměl ani slovo.

Dědeček paní Valeriji Sova z Kulturně-osvětového sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě byl bratr významného českého básníka Antonína Sovy. Paní Valerija se ke svým českým uměleckým kořenům hrdě hlásí a sama také píše básně. V současné době hledá někoho, kdo by její nedávno vydanou sbírku přeložil do češtiny. Ani ona by si se svým dědečkem popovídat nedokázala.